HERSTELGERICHTE DETENTIE

Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

MARIJE VALENKAMP ANOUSJKA TALEN SVEVA NIEUWLAND RUUD VAN DER HORST

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

© Maart 2026. Dr. Marije Valenkamp, Anousjka Talen, Sveva Nieuwland MSc., Dr. Ruud van der Horst; Huis van Herstel Twente & Hogeschool Rotterdam, Kenniscentrum Zorginnovatie, Lectoraat Vakmanschap Forensische Zorg

Vormgeving: Studio Maes | www.mariloumaes.nl

Het onderzoek is financieel mogelijk gemaakt vanuit het (voormalig) programma Koers en Kansen, dat inmiddels is ondergebracht bij het Directoraat-Generaal Straffen en Beschermen Directie Sanctie- en Slachtofferbeleid Team Sancties Intramuraal van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

INHOUD

Inleiding 4
Beknopte theoretische onderbouwing 5
Twaalf elementen en vier randvoorwaarden 6
Doelgroep 7

Element 1. Op maat: aansluiten bij de persoon 8
Element 2. Gericht op duurzame borging van resultaten na detentie 10
Element 3. Het gewone leven ervaren: wennen aan het leven buiten detentie 12
Element 4. Krachtgericht werken m.b.t. wonen, werk, relaties, opleiding, financiën etc. 14
Element 5. Zelfherstel: Emotioneel, psychisch, verslaving, gezondheid 16
Element 6. Herstel met sociaal netwerk: Systeem- en gezinsgericht 18
Element 7. Herstel met slachtoffer 21
Element 8. Herstel met maatschappij: participatie 23
Element 9. Ervaringsdeskundig perspectief 25
Element 10. Fasenmodel in relatie tot re-integratie en vrijheden 27
Element 11. Relationele beveiliging 30
Element 12. Positief ondersteunend leefklimaat 32

Randvoorwaarde 1. Netwerkorganisatie: outreachend, gericht op duurzame borging 36
Randvoorwaarde 2. Multidisciplinair team 37
Randvoorwaarde 3. Kleinschalig: laagdrempelig, korte lijnen 38
Randvoorwaarde 4. Methodische reflectie 39

Richtlijnen Grondhouding en Netwerkorganisatie 41
Richtlijnen Screening en Diagnostiek 42
Richtlijnen Fasenmodel 43
Richtlijnen Werk en Dagbesteding 44
Richtlijnen Verlof 45
Literatuur 46

INLEIDING

Dit document beschrijft de uitgangspunten van een innovatieve werkwijze voor de laatste fase van detentie, gericht op herstel, resocialisatie en re-integratie. De werkwijze is ontwikkeld tegen de achtergrond van aanhoudend hoge recidivecijfers in Nederland en het gegeven dat veel gedetineerden te maken hebben met een opeenstapeling van problemen op verschillende leefgebieden. Detentie op zichzelf blijkt deze problematiek niet op te lossen en kan deze zelfs verergeren. Tegelijkertijd hangt het op orde brengen van essentiële basisvoorwaarden voor re-integratie – zoals het hebben van een identiteitsbewijs, huisvesting, werk, inkomen, schulden(aanpak) en zorg – aantoonbaar samen met een lagere kans op recidive.

De werkwijze omvat twaalf inhoudelijke, onderling samenhangende elementen. Krachtgericht werken[1] vormt hierbij de basismethodiek. Daarnaast zijn vier randvoorwaarden geformuleerd die de toepassing van de twaalf elementen mogelijk maken. Een geïntegreerde aanpak, gericht op meerdere leefgebieden, sluit aan bij de complexe problematiek van de doelgroep. In deze aanpak werken de penitentiaire inrichting (PI), reclasseringsorganisaties en lokale gemeenten nauw samen. Binnen de werkwijze wordt de gedetineerde aangeduid als 'deelnemer'.

De werkwijze is gebaseerd op wetenschappelijke inzichten en praktijkervaringen en is in de praktijk van Huis van Herstel Twente (een kleinschalige regionale detentievoorziening van PI Almelo) ontwikkeld en beproefd. De werkwijze is beschreven en geëvalueerd door Hogeschool Rotterdam, lectoraat Vakmanschap Forensische Zorg. Kwalitatief onderzoek[2] laat zien dat deelnemers positief zijn over de ondersteuning bij re-integratie middels deze werkwijze. Daarnaast blijkt dat deelnemers op de belangrijke basisvoorwaarden voor re-integratie – identiteitsbewijs, wonen, werken, inkomen, schulden(aanpak) en zorg – relatief gunstig uitstromen.

De beschreven uitgangspunten van de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze zijn bedoeld om andere regio's en instellingen te inspireren hun laatste fase van detentie hierop in te richten. De werkwijze nodigt het gevangeniswezen uit om, binnen de eigen context, te verkennen hoe deze uitgangspunten kunnen worden toegepast en verder ontwikkeld richting herstelgericht werken.

De werkwijze is als volgt opgebouwd: voor elk van de inhoudelijke elementen en randvoorwaarden wordt bondig een theoretisch kader geschetst, gevolgd door praktische uitgangspunten. Naast deze uitgangspunten kunnen de bijbehorende Reflectiekaarten worden ingezet in bijvoorbeeld teamoverleggen om op laagdrempelige wijze toe te werken naar meer methodisch herstelgericht werken.

De bij de werkwijze behorende elementen en uitgangspunten hangen allemaal met elkaar samen en vormen een geïntegreerd geheel. Naast de beknopte beschrijving van de uitgangspunten per element, bevat dit document een aantal infographics om op specifieke thema's extra richtlijnen te verschaffen.

Wij wensen u veel inspiratie!

→ Gebruik ook de bij de werkwijze behorende ⊙ **Reflectiekaarten**

BEKNOPTE THEORETISCHE ONDERBOUWING

De kracht- en re-integratiegerichte werkwijze integreert inzichten uit het Risk-Need-Responsivity-model (RNR)[3] en het Good Lives Model (GLM).[4]

Het RNR-model is één van de meest uitgewerkte en empirisch onderbouwde modellen voor de aanpak van delictgedrag.[5] Delictgedrag ontstaat door een combinatie van criminogene factoren, zoals een criminele voorgeschiedenis, antisociale denkpatronen, middelengebruik, werkloosheid en gebrek aan sociale steun. Hoe meer risicofactoren aanwezig zijn, des te groter de kans op delictpleging.[6,7] Volgens het RNR-model is ondersteuning effectief wanneer deze qua intensiteit en inhoud op maat aansluit bij het recidiverisico, de criminogene behoeften en de responsiviteit van de persoon. Door risicofactoren te verminderen en beschermende factoren te versterken, neemt de kans op recidive af. De detentieperiode biedt hiervoor een belangrijke kans.[8] De werkwijze beoogt de risicofactoren te verminderen en de beschermende factoren te vergroten.

Het GLM is een strengths-based rehabilitatietheorie[9] die ervan uitgaat dat ieder mens universele basisbehoeften nastreeft[10], zoals gezondheid, autonomie, verbondenheid en competentie. Delicten worden gezien als een niet legale manier om deze behoeften te vervullen.[11] Het realiseren van een '*good life*' vormt een belangrijk alternatief voor delictgedrag. In alle elementen van de werkwijze staat het realiseren van een 'good life' centraal; dit komt het meest concreet tot uiting in de Krachtgerichte[12] aanpak als basis. Kern is dat ondersteuning niet alleen gericht is op het verminderen van risico's, maar ook op wat de deelnemer zelf belangrijk vindt en bij zijn sterke kanten. Door hierbij aan te sluiten, kan op een motiverende manier worden gewerkt aan een bevredigend en stabiel leven. Het verminderen van risico's én het versterken van krachten vormen samen de kern van de werkwijze. De literatuur benadrukt het belang van een multimodale aanpak bij complexe problematiek.[13]

Uitgangspunt is een op herstel, resocialisatie en re-integratie gerichte werkwijze met Krachtwerk[14] als methodische basis. Deelnemers werken actief aan huisvesting, werk en/of opleiding, bij voorkeur met perspectief na uitstroom. Psychische problematiek – vaak verslaving of trauma – krijgt gerichte behandeling om stabiliteit te bereiken. Er is veel aandacht voor herstel van contact met het thuisfront. Onderzoek laat zien dat familiecontact tijdens detentie positief bijdraagt aan het functioneren na detentie en recidive vermindert.[15,16,17]

Geleidelijke vrijlating, via externe vrijheden, kan het re-integratieproces bevorderen en recidiveverlagend werken.[18] Met het speciaal ontwikkelde Fasenmodel wennen deelnemers stapsgewijs aan meer verantwoordelijkheid en vrijheid, waardoor de overgang van binnen naar buiten kleiner wordt. Door de samenwerking met het sociaal netwerk van de deelnemer wordt ook het netwerk stapsgewijs voorbereid op de terugkeer van de deelnemer. Tevens wordt al tijdens het verblijf samengewerkt en afgestemd met maatschappelijke instanties, zodat ondersteuning (zoals schuldhulpverlening of begeleid wonen) bij uitstroom reeds geregeld is. Doel is dat de deelnemer na uitstroom kan rekenen op een steunend netwerk, wat de kans op stabiliteit vergroot. Onderzoek laat zien dat een aanpak gericht op continuïteit, met aandacht voor de overgang van binnen naar buiten[19] én gericht op de combinatie van aanwezige risicofactoren effectief is.[20]

De werkwijze is ontwikkeld voor een detentiecontext met beveiligingsniveau 1 (laag). Uitgangspunt is dat de veiligheid versterkt wordt vanuit relationele beveiliging.[21] Veiligheid ontstaat door professionele, positieve relaties tussen medewerkers en deelnemers, met vertrouwen, open communicatie en eigen verantwoordelijkheid als uitgangspunt. In de setting waar de werkwijze is ontwikkeld beschikken deelnemers over een eigen kamer met sleutel, kunnen zij geleidelijk meer vrijheden krijgen en eventueel extern werken. Het toegangshek van het terrein waar zij verblijven staat overdag open. Deze vorm van eigen regie vergroot de verantwoordelijkheid van deelnemers en maakt het mogelijk om hen voor te bereiden op de terugkeer naar de vrije maatschappij.

De werkwijze komt het best tot haar recht in een kleinschalig opgezette setting. Kleinschaligheid biedt meer ruimte voor maatwerk, een positief leefklimaat en relationele beveiliging, wat het werken aan herstel – vaak een kwetsbaar proces – ondersteunt.

TWAALF ELEMENTEN EN VIER RANDVOORWAARDEN

WERKWIJZE

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

12 ELEMENTEN VAN METHODISCH WERKEN

1. OP MAAT: AANSLUITEN BIJ DE PERSOON
2. GERICHT OP DUURZAME BORGING RESULTATEN NA DETENTIE
3. HET GEWONE LEVEN ERVAREN: WENNEN AAN HET LEVEN BUITEN DETENTIE
4. KRACHTGERICHT M.B.T. WONEN, WERK, RELATIES, OPLEIDING, FINANCIËN ETC.
5. ZELFHERSTEL: EMOTIONEEL, PSYCHISCH, VERSLAVING, GEZONDHEID
6. HERSTEL MET SOCIAAL NETWERK: SYSTEEM- EN GEZINSGERICHT
7. HERSTEL MET SLACHTOFFER
8. HERSTEL MET MAATSCHAPPIJ: PARTICIPATIE

WERKWIJZE

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

12 ELEMENTEN VAN METHODISCH WERKEN

9. ERVARINGSDESKUNDIG PERSPECTIEF
10. FASENMODEL IN RELATIE TOT RE-INTEGRATIS EN VRIJHEDEN
11. RELATIONELE BEVEILIGING
12. POSITIEF ONDERSTEUNEND LEEFKLIMAAT

RANDVOORWAARDEN

- NETWERKORGANISATIE: OUTREACHEND, GERICHT OP DUURZAME BORGING
- MULTIDISCIPLINAIR TEAM
- KLEINSCHALIG: LAAGDREMPELIG, KORTE LIJNEN
- METHODISCHE REFLECTIE

DOELGROEP

De werkwijze is ontwikkeld voor gedetineerden die problemen ervaren op meer dan één leefgebied, zoals wonen, financiën, werk en inkomen, sociaal netwerk, middelengebruik of verslaving, psychosociaal functioneren, gezondheid en zelfzorg. Daarnaast kan er sprake zijn van een (vermoeden van een) licht verstandelijke beperking (LVB). Het gaat om gedetineerden in de laatste fase van hun detentie (maximaal 18 maanden voor einde detentie), waarbij begeleiding bij de overgang terug naar de maatschappij wenselijk is vanwege mogelijke detentieschade.

Voor deelname is het van belang dat de gedetineerde gemotiveerd is om actief te werken aan zijn herstel, resocialisatie en re-integratie, met gebruikmaking van de ondersteuning die via de werkwijze wordt geboden. Om rond de re-integratie effectief samen te kunnen werken met gemeenten en lokale aanbieders van zorg is binding van de gedetineerde met de bij de werkwijze betrokken gemeenten belangrijk.

De werkwijze is niet ontwikkeld voor gedetineerden met een opgelegde levenslange gevangenisstraf, tbs-maatregel of plaatsing in een ISD-maatregel. Ook personen met een vertrekplicht of uitleveringsprocedure zijn uitgesloten. Daarnaast geldt uitsluiting voor gedetineerden die geplaatst zijn in een extra beveiligde inrichting of op een terroristenafdeling, of bij wie sprake is van ernstige beheersproblematiek, groepsongeschiktheid of een hoog risico op ontvluchting.

Verder zijn personen uitgesloten wanneer er een indicatie is voor klinische behandeling, wanneer sprake is van ernstige psychiatrische problematiek met destabilisatie of decompensatie, of bij ernstige verslavings-problematiek waarbij geen abstinentie aanwezig is of waarbij destabilisatie of psychische decompensatie optreedt. Ditzelfde geldt wanneer een verstandelijke beperking het onmogelijk maakt om aan te sluiten bij de werkwijze.

→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Screening en Diagnostiek**

Duurzame re-integratie lukt alleen als we samen met de gedetineerde deelnemer en zijn sociale en professionele netwerk de oorzaken van het delictgedrag aanpakken. Doen we dat niet, dan blijft de kans op recidive groot.

- Programmamanager

ELEMENT 1

OP MAAT: AANSLUITEN BIJ DE PERSOON

Doel

Deelnemers krijgen ondersteuning die aansluit bij hun specifieke criminogene risicofactoren, motivatie en (overige) kenmerken.

Theoretisch kader

Effectieve ondersteuning begint met een aanpak die past bij de persoon. Het Risk-Need-Responsivity model (RNR)[22] heeft als uitgangspunt dat er meerdere factoren zijn die delictgedrag verklaren: de criminogene factoren. Hoe meer criminogene factoren aanwezig zijn, hoe groter de kans is op een (nieuw) delict. Een adequate taxatie van risico's en criminogene factoren is belangrijk. Immers, vanuit het RNR-model moet de aanpak afgestemd zijn op drie factoren: 1) Risico: hoe hoger het recidiverisico, hoe intensiever de interventie. 2) Need (behoeften): de begeleiding of behandeling richt zich op de dynamische criminogene behoeften, dat zijn de veranderbare factoren die direct bijdragen aan het risico op delictgedrag (bijv. middelenmisbruik, antisociale houding, werkloosheid). En 3) Responsiviteit: de begeleiding of behandeling moet passen bij de mogelijkheden, motivatie en leerstijl van de persoon, zodat hij er maximaal van profiteert. Volgens het Good Lives Model (GLM)[23] heeft ieder mens behoeften, zoals gezondheid, verbondenheid en autonomie[24], die op zichzelf belonend en betekenisvol zijn en daarom worden nagestreefd. Volgens het GLM zijn delicten het gevolg van het op een niet legale wijze nastreven van deze basisbehoeften.[25] GLM beschouwt de criminogene behoeften als een weerspiegeling van de problemen die de persoon weerhouden van het op aanvaardbare wijze verwerven van de basisbehoeften.[26,27] Een belangrijk uitgangspunt van GLM is dat met het realiseren van een positief leven (*a good life*) de kans op recidive afneemt. De nadruk ligt op het benutten van iemands basisbehoeften, mogelijkheden en kwaliteiten om zo een alternatief voor strafbaar gedrag te ontwikkelen.[28] Door hier op maat bij aan te sluiten, kan op een voor de specifieke deelnemer positieve en motiverende manier worden gewerkt aan een positief en stabiel leven: een *'good life'*.

Op maat gericht werken is de basis.
Het maakt dat onze aanpak aanslaat.
- Locatiemanager

UITGANGSPUNTEN

- **Iedere deelnemer doorloopt zijn eigen traject:** De deelnemer heeft een persoonlijk plan van aanpak, dat rekening houdt met zijn mogelijkheden, krachten, behoeften, motivatie, interesses en de specifieke problematiek en risico's en het betrokken netwerk. Doel is een plan om stapsgewijs te werken aan een duurzame re-integratie en een stabiele toekomst.
- **Doelen op maat:** In het plan van aanpak wordt op maat gewerkt en doelen worden vastgesteld in overleg met de deelnemer. De input op basis van screening en diagnostiek geeft ook richting aan het plan.
- **Screening en diagnostiek:** Bij de selectie van deelnemers, de intake en ook gedurende het traject is informatie over de deelnemer nodig om het traject en de doelen daarbinnen zo effectief mogelijk in te richten. Om zicht te krijgen op wie de deelnemer is en wat zijn krachten, behoeften, motivatie en risico's zijn waarop het nodig is om doelen te formuleren, is daarom input nodig vanuit screening en diagnostiek. Zie de ⊙ **Richtlijnen Screening en diagnostiek** voor hoe de screening en diagnostiek kan worden ingericht.
- **Aansluiten bij de deelnemer:** Het is in de keuzes die worden gemaakt in het traject belangrijk aan te sluiten bij de individuele deelnemer. Interesse in de mens achter het delict en dus in de wensen en zienswijze van de deelnemer zelf is nadrukkelijk onderdeel van de grondhouding binnen een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze. Deze staat uitgewerkt in de ⊙ **Richtlijnen Grondhouding**.
- **Trajectgesprekken:** Iedere 6 á 8 weken vindt er een Multidisciplinair Overleg (MDO) rond een deelnemer plaats, in de werkwijze heet dit het Deelnemersoverleg. Een week hieraan voorafgaand vindt er een Trajectgesprek plaats. Doel is een integrale aanpak en zorgen dat beslissingen goed zijn onderbouwd en gedragen worden door alle betrokkenen. In het Trajectgesprek komen het sociaal netwerk van de deelnemer en de betrokken professionals samen. De deelnemer is zelf aanwezig en zit het overleg bij voorkeur zelf voor.
- **Op maat beslissingen onderbouwen:** Bij op maat werken horen altijd individuele afwegingen. Omdat deelnemers dit soms als willekeur ervaren, is het belangrijk dat het team regelmatig bij elkaar checkt of de individuele beslissingen goed zijn uit te leggen. Het Fasenmodel (zie element 10) geeft mede richting aan beslissingen op maat. Het is belangrijk al bij instroom aan deelnemers uit te leggen hoe maatwerk tot stand komt. Beslissingen op maat dienen multidisciplinair uitlegbaar te zijn en dienen onderbouwd te worden geregistreerd.
- **Dagprogramma:** Met een vast ritme van werk of dagbesteding, begeleidingsgesprekken, therapie, trainingen en activiteiten en contacten/bezoek/verlof wordt de deelnemer stap voor stap voorbereid op het leven buiten detentie. Het dagprogramma laat dan ook voldoende ruimte voor individuele invulling, zodat de deelnemer aan deze activiteiten deel kan nemen.
- **Kleinschaligheid:** De aanpak op maat is mede mogelijk dankzij de kleinschaligheid en het vaste team. Hiermee zijn lijnen kort en kunnen medewerkers flexibel inspelen op wat nodig is. Zie meer hierover bij randvoorwaarde 3.
- **Risicotaxatie:** Bij voorkeur wordt circa twee maanden voor uitstroom een Risicotaxatie uitgevoerd. Voor een overzicht van Risicotaxatie-instrumenten zie De Vogel & Bosker.[29] De Risicotaxatie geeft inzicht in de kans op terugval en de aanwezige risicofactoren. In het laatste Trajectgesprek presenteert de deelnemer hoe zijn traject is verlopen, welke ontwikkeling hij heeft doorgemaakt en welke inzichten de Risicotaxatie heeft opgeleverd. Deze input helpt te bepalen welke steun, begeleiding en/of voorwaarden vanuit het sociaal netwerk, gemeenten en/of reclassering of anderszins rond en na uitstroom nodig zijn om terugval te voorkomen.

Het dagprogramma heeft veel ruimte voor individuele invulling. Zo kan worden aangesloten bij afspraken die met de deelnemer worden gemaakt rond werk, bezoek, dagbesteding, therapie, (traject-)gesprekken of verlof.

- ZBIW-er

→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Screening en diagnostiek**
→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Grondhouding**

ELEMENT 2

GERICHT OP DUURZAME BORGING VAN RESULTATEN NA DETENTIE

Doel

Deelnemers keren zodanig terug in de maatschappij dat zij hun positieve ontwikkelingen ook in de toekomst kunnen volhouden.

De overgang van detentie naar buiten is een risicovolle periode[30] en het risico op recidive is het hoogst gedurende het eerste jaar na vrijlating.[31]

Theoretisch kader

De overgang van detentie naar buiten is een risicovolle periode[32] en het risico op recidive is het hoogst gedurende het eerste jaar na vrijlating.[33] Om de overgang goed door te komen is ondersteuning nodig.[34] Systematisch literatuuroverzicht[35] vindt vooral veelbelovende bevindingen voor een benadering die zich richt op het vergroten van steun en eigen krachten van de gedetineerde en voor aanpakken waarvan continuïteit van hulp integraal onderdeel uitmaakt. Meer concreet wijst onderzoek op het belang om zorg en begeleiding vanuit detentie door te laten lopen. Dit helpt mensen om na hun gevangenisstraf de in detentie opgedane ontwikkeling vast te houden en minder snel opnieuw de fout in te gaan.[36] Deze continuïteit vraagt goede samenwerking en communicatie tussen professionals binnen detentie en professionals van maatschappelijke instanties buiten.[37] Een pilotstudie in Nederland waarin reclasseringswerkers binnen de muren van de PI werkten, liet zien dat – volgens rapportage van de reclasseringswerkers zelf – zij meer contact met de gedetineerden hadden. Dit stelde hen beter in staat zich te richten op de behoeften van de gedetineerden.[38,39] Onderzoek toont dat nazorg rond detentie het meest effectief is als deze voldoet aan de volgende kenmerken[40]: 1) een goede samenwerking tussen gevangenis en reclassering, al startend in detentie, 2) een aanpak gericht op de combinatie van aanwezige dynamische risicofactoren, 3) continuïteit in de aanpak binnen (in de PI) en buiten (in de maatschappij), d.w.z. dat de begeleiding niet stopt na detentie, maar zo nodig na vrijlating wordt voortgezet, 4) voldoende praktische hulp op het gebied van huisvesting, scholing en werk; als deze zaken bij uitstroom op orde zijn, is de kans op recidive lager,[41,42] en 5) geïntegreerde op de individuele persoon afgestemde zorg (medisch, psychiatrisch, verslaving) op maat.

Werken aan een goede terugkeer in de maatschappij begint al vanaf dag één na binnenkomst.

- Psycholoog

UITGANGSPUNTEN

- **Continuïteit in ondersteuning voor en na uitstroom:** Het is belangrijk dat zorg en begeleiding vanuit detentie doorlopen om de kans op terugval te verkleinen, juist omdat de overgangsperiode extra risico's kent. Psychische behandeling kan tijdens het verblijf worden gestart en na uitstroom worden voortgezet, terwijl ondersteuning van maatschappelijke instanties al tijdens het verblijf wordt voorbereid en daarna geactiveerd. Waar nodig begeleiden medewerkers de deelnemer vóór vrijlating naar de (toekomstige) woning om zaken op orde te brengen. Het laatste Trajectgesprek vindt bij voorkeur plaats in de eigen woning.
- **Betrek in het traject zowel het formele als het informele netwerk zo vroeg mogelijk:** De continuïteit van ondersteuning vraagt om goede samenwerking en duidelijke communicatie tussen de professionals van de (detentie)voorziening, maatschappelijke instanties en de voor de deelnemer belangrijke mensen uit zijn sociaal netwerk. Alle betrokkenen en de deelnemer worden daarom zo vroeg mogelijk samengebracht tijdens de periodieke Trajectgesprekken.
- **Het Fasenmodel:** Met het Fasenmodel (zie element 10) krijgt de deelnemer in toenemende mate vrijheden, waardoor hij vanuit de context van de (detentie)voorziening stapsgewijs kan wennen aan een leven buiten. Zie de ⊙ Richtlijnen Fasenmodel voor een beknopt overzicht van de vrijheden per fase.
- **Praktische hulp bij re-integratiedoelen:** Deelnemers krijgen al vanuit de (detentie)voorziening praktische hulp bij het vinden van een woning, opleiding, werk, inkomen, schulden(aanpak) en zorg. Dit zijn belangrijke basisvoorwaarden voor een succesvolle re-integratie. Juist de vrijheden die deelnemers krijgen (zie element 10) en de praktische steun van medewerkers (zie element 4), helpt deelnemers bij het op orde krijgen van deze belangrijke basisvoorwaarden.
- **Samenwerken rond factoren die het risico op terugval vergroten:** Ook bij uitstroom is het belangrijk om zicht te hebben op de factoren die bij de deelnemer het risico op terugval vergroten, zoals verslaving of schulden. Bij voorkeur wordt circa twee maanden voor uitstroom een Risicotaxatie gedaan. Deze geeft zicht op aanwezige risicofactoren. Tijdens het laatste Trajectgesprek wordt besproken welke ondersteuning nodig is, zodat de overgang naar buiten soepel verloopt en terugval kan worden voorkomen (zie hiervoor ook element 1).
- **Krachtgericht werken ook tijdens de transitieperiode en door maatschappelijke instanties:** Het heeft de voorkeur als ook de Wmo-gefinancierde organisaties in de gemeenten werken volgens, of in het licht van, Krachtwerk (zie ook element 4). Dit sluit goed aan bij de ondersteuning die de deelnemers tijdens hun verblijf ontvangen. Deze continuïteit in ondersteuning vergroot daardoor de kans op een soepele en effectieve overdracht van de deelnemers bij uitstroom.
- **Betrokken blijven na uitstroom:** Ook nazorg is mogelijk: behandeling kan ambulant of op locatie worden voortgezet (via reclassering of verwijzing huisarts), oud-deelnemers blijven welkom op locatie voor een praatje of luisterend oor, en als daar behoefte aan is wordt de oud-deelnemer na uitstroom thuis bezocht. Dankzij deze warme overdracht blijft de oud-deelnemer zich gesteund voelen na uitstroom, wat de ervaren continuïteit vergroot. Overigens wordt de mate van nazorg in samenwerking met de oud-deelnemer en betrokken partijen bepaald en op frequentie beoordeeld.

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Fasenmodel

ELEMENT 3

HET GEWONE LEVEN ERVAREN: WENNEN AAN HET LEVEN BUITEN DETENTIE

Doel
Deelnemers wennen geleidelijk aan het leven buiten detentie.

Ineens sta je buiten met al je goede voornemens, maar dan…?
- Deelnemer

Theoretisch kader
De stap van detentie naar buiten is vaak een onderschatte, grote en bovendien risicovolle stap.[43] Gedetineerden hebben in de gevangenis een beschermde omgeving, waar alles vastligt: veel structuur, maar beperkte bewegingsruimte en zelfstandigheid. De overgang van een dergelijk gestructureerde omgeving naar een leven in vrijheid, is groot. Het brengt verantwoordelijkheden en nieuwe situaties met zich mee voor de ex-gedetineerden. In 2024 concludeerden Doekhie en collega's[44] op grond van hun wetenschappelijk onderzoek naar het re-integratieproces van (ex-)gedetineerde personen dat geleidelijke vrijlating, in de vorm van het verlenen van externe vrijheden, het re-integratieproces kan bevorderen en recidiveverlagend kan werken. In lijn hiermee bevelen zij aan om (ex-)gedetineerden de kans te bieden om al vanuit detentie geleidelijk te wennen aan het leven na detentie. Het geleidelijk wennen aan terugkeer is ook van belang voor familie en kinderen. Ook voor hen is het goed om te wennen aan het feit dat hun partner of vader weer thuis komt. Het complexe leven buiten is vooral na een langere detentiestraf niet zoals verwacht. Meedenken voorafgaande aan vrijlating over hoe het leven eruit zal zien en welke obstakels er kunnen zijn, kan helpen om te anticiperen op problemen in de eerste periode na vrijlating.[45] Het wennen aan een leven in vrijheid gaat bij voorkeur stapsgewijs. Kwalitatief onderzoek bij Huis van Herstel Twente[46] liet zien dat deelnemers in de beginperiode van hun verblijf bij Huis van Herstel Twente over het algemeen moesten wennen aan de bejegening en grondhouding van de medewerkers. Deelnemers gaven aan dat zij vaak de eerste periode de kat uit de boom wilden kijken of deze houding wel 'gemeend' was. De deelnemers benoemden dat zij zich dankzij deze grondhouding na verloop van tijd weer 'mens' begonnen te voelen in plaats van een 'nummer', zoals zij zich in de PI geregeld hebben gevoeld. Ook moesten veel deelnemers wennen aan de hoeveelheid prikkels in Huis van Herstel Twente. In de PI was sprake van een strak regime en veel tijd op cel. Deelnemers moesten 'ontbajessen' en de werkwijze van Huis van Herstel Twente bood hier een adequate context voor. Dit ontbajessen kan worden beschouwd als een eerste tussenstap tussen de PI naar buiten, waarin deelnemers en hun sociaal netwerk stapsgewijs kunnen toegroeien naar een leven buiten detentie.

Vrijheid wordt je enige doel; maar die gedroomde vrijheid is een illusie. De echte vrijheid is niet zoals je hem fantaseert en dan is de kans heel groot dat je weer terugvalt. Hier kun je leren hoe vrijheid en die buitenwereld echt is.
- Deelnemer

UITGANGSPUNTEN

- **Wennen aan het weer mens zijn:** Het wennen aan het leven buiten begint bij de houding van de medewerkers. In de grondhouding die bij de werkwijze hoort geldt dat de deelnemer serieus wordt genomen. Zie voor meer informatie over de grondhouding de ⊙ Richtlijnen Grondhouding.
- **Eigen regie:** In de eerste periode van verblijf moeten deelnemers vaak wennen aan de bejegening, vrijheid en eigen regie. Juist het terugkrijgen van deze eigen regie bereidt de deelnemers voor op het leven buiten.
- **Dagprogramma:** Het individuele dagprogramma is op maat afgestemd op zaken die voor de deelnemer in kwestie aan de orde zijn; naast opstaan en eten gaat het om werken/dagbesteding, Trajectgesprekken, behandeling en bezoek. Zo wennen de deelnemers aan een dagritme dat past bij een zelfstandig leven.
- **Open setting:** Het terrein heeft een poort die van 06:30 tot 22:00 uur open is. Ook hebben de deelnemers een eigen kamersleutel. Deze eigen regie geeft deelnemers een mate van vrijheid en van verantwoordelijkheid. Het bereidt hen daarmee voor op een zelfstandig leven in vrijheid. Medewerkers hebben geen piepers en er hangen geen camera's. Zie element 11 voor een beschrijving van hoe veiligheid zonder de fysieke beveiligingsmiddelen kan worden georganiseerd.
- **Re-integratieverlof:** Re-integratieverlof kan worden ingezet om te werken aan: identiteitsbewijs, inkomen, huisvesting, schulden, zorg en sociaal netwerk/gezin. Of een deelnemer voor verlof in aanmerking komt, hangt af van de fase waarin hij zich bevindt (zie element 10 en zie de ⊙ Richtlijnen Fasenmodel).
- **Werken en dagbesteding:** Vanaf week 4 na binnenkomst werken deelnemers of volgen zij dagbesteding (32 uur per week, tenzij behandeling anders vraagt). Maandag of woensdag is gereserveerd voor behandeling en (Traject)gesprekken. Deelnemers die nog langer dan een jaar in de voorziening verblijven, werken op een dagbestedingsproject of op locatie. In het laatste jaar voor uitstroom is extern werk mogelijk bij een positief gescreende werkgever, bij voorkeur werk dat na uitstroom kan worden voortgezet. Voor werken bij een externe werkgever is extramuraal verlof nodig. Zie voor een overzicht van activiteiten en richtlijnen rond werk en dagbesteding de ⊙ Richtlijnen Werk en Dagbesteding.
- **'Ingroeien' in het leven thuis:** Deelnemers die na uitstroom uit de voorziening terugkeren naar hun partner en/of gezin moeten stapsgewijs wennen aan hun rol en functioneren thuis. Ook het thuisfront heeft tijd nodig om te wennen. In de werkwijze heet dit 'ingroeien'. Ingroeien vergroot de kans dat het weer samen-leven succesvol wordt en is ook van belang indien deelnemers gaan wonen bij bijv. ouders of andere familieleden (zie element 6).
- **Verlofplan:** Gewerkt wordt met een Verlofplan, zodat deelnemers stapsgewijs steeds vaker thuis kunnen zijn. Voor meer informatie over de opbouw in het Verlofplan en hoe deze wordt geëvalueerd, zie de ⊙ Richtlijnen Verlof.

Als verlof moeizaam of weinig tot stand komt, dan kan je niet werken aan re-integratie zoals bedoeld.

- Casemanager

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Grondhouding
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Fasenmodel
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Verlof
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Werk en Dagbesteding

ELEMENT 4

KRACHTGERICHT WERKEN M.B.T. WONEN, WERK, RELATIES, OPLEIDING, FINANCIËN ETC.

Doel

Deelnemers werken aan het vergroten van krachten m.b.t. wonen, werk, relaties, opleiding, financiën etc. om de kans op een succesvolle re-integratie te vergroten.

Theoretisch kader

Een literatuuroverzicht uit 2003[47] naar re-integratieprogramma's na detentie vond positieve resultaten voor *strength based* programma's. Ook een in 2018 uitgevoerde systematische review[48] liet zien dat een *strength based* benadering veelbelovend is voor wat betreft het verminderen van recidive of strafbaar gedrag en voor het verbeteren van het dagelijks functioneren. De review vond geen statistische significantie van de gevonden effecten voor de onderzoeken die onder de meest strenge toets (RCT[1]) waren uitgevoerd. Bij onderzoeken met statistisch minder strenge designs werden statistisch significante resultaten wel gevonden en blijkt deze aanpak veelbelovend. In Nederland is de methode Krachtwerk[49] wijd verspreid. Vanuit deze *strength based* methodiek werkt de persoon aan concrete op maat gerichte doelen ten aanzien van wonen, financiën, sociaal netwerk, gezondheid, werk/dagbesteding en zingeving. Dat betekent dat de focus niet ligt op risico's of beperkingen, maar op wat iemand wil en kan, op de zelfregie en op de krachten en sterke kanten van de persoon zelf en van zijn omgeving om die doelen te realiseren. Uitgangspunt van Krachtgericht werken is dat mensen - ook bij tegenspoed en bij beperkingen - de mogelijkheid hebben om te herstellen, te veranderen en hun leven weer op te pakken.[50] Krachtgericht werken is bewezen effectief[51] en is in 2021 door de Erkenningscommissie Maatschappelijke ondersteuning, participatie en veiligheid erkend als 'Goed onderbouwd'[52]. De meeste van de onderzoeken naar Krachtwerk richtten zich op kwetsbare mensen met een chronische psychiatrische aandoening, die problemen ervaren op meerdere leefgebieden. De studies (zie voor een overzicht: Wolf en Jonker[53]) laten positieve resultaten zien op het gebied van (psychische) gezondheid en hospitalisatie, vaardigheden voor zelfstandig wonen en dagelijkse activiteiten, werk en inkomen, sociale steun en gedrag, vrijetijdsbesteding, kwaliteit van leven en tevredenheid met de hulp. Ook andere doelgroepen, zoals mensen met verslavingsproblemen, vrouwen met geweldservaringen en dak- en thuisloze jongeren, blijken baat te hebben bij de Krachtgerichte interventie. Inmiddels is Krachtwerk ook in andere sectoren en werkvelden ingevoerd, zoals in sociale wijkteams (Wmo), in organisaties voor arbeidsbemiddeling, opvang voor ex-gedetineerden en opvang voor vluchtelingen. Exodus begeleidt en ondersteunt onder andere in opvanghuizen ex-gedetineerden en werkt met hen samen aan hun re-integratie. Exodus heeft haar werkwijze in 2015 in samenwerking met Impuls, het onderzoekcentrum voor maatschappelijke zorg van het Radboud Universitair Medisch Centrum, herijkt.[54,55] Bij deze herijking is Krachtwerk als uitgangspunt genomen.

Krachtgericht werken betekent:
écht zien wie iemand is, én wie hij weer kan worden.
- Krachtwerk-coach

1 *RCT staat voor randomized controlled trial.*

UITGANGSPUNTEN

- **Methode Krachtwerk als basis:** Binnen de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze is Krachtwerk[56] de basismethodiek. Vanuit deze methodiek werkt een deelnemer aan concrete op maat gerichte doelen ten aanzien van wonen, financiën, sociaal netwerk, gezondheid, werk/dagbesteding en zingeving. Dat betekent dat de focus niet ligt op risico's of beperkingen, maar op wat iemand wil en kan, en op de zelfregie, de krachten en sterke kanten van de deelnemer zelf en van zijn omgeving om die doelen te realiseren.
- **Werkrelatie:** Krachtgericht werken gaat uit van een basishouding van de professional gebaseerd op respect, vertrouwen, eerlijkheid, openheid en optimisme en het geven van vertrouwen en hoop.
- **Krachteninventarisatie en Actieplan:** Om de krachten en talenten van de deelnemer te achterhalen, wordt gewerkt met een Krachteninventarisatie. Een eerste inventarisatie gebeurt bij voorkeur al tijdens de intakefase als de deelnemer nog in de PI verblijft. Zie ook de ⊙ **Richtlijnen Screening en Diagnostiek**. Nadat een deelnemer binnen de op krachten en re-integratie gerichte voorziening is gestart worden samen doelen geformuleerd en wordt een Actieplan opgesteld.
- **Eigen regie:** De regie in het traject om de doelen te behalen ligt bij de deelnemer. Deze wordt hierin ondersteund waar nodig. De ⊙ **Richtlijnen Grondhouding** benadrukken de eigen regie van de deelnemer over zijn re-integratietraject.
- **Vieren van ontwikkeling:** Sommige deelnemers zijn het zicht op hun eigen krachten kwijtgeraakt. Daarom is het belangrijk om te werken met haalbare, op maat gemaakte stappen, en ontwikkeling op de doelen bewust te zien én te benoemen.
- **Zorg of behandeling voorliggend:** Bij bijv. verslaving of trauma kan therapie, training of hulp anderszins eerst nodig zijn. Vaak is deze hulp voorliggend voordat de deelnemer op de andere leefgebieden aan zijn re-integratie toe kan komen. Voor meer informatie over hoe de deelnemer aan zijn zelfherstel kan werken, zie element 5.
- **Cyclisch karakter:** Professionals reflecteren voortdurend met de deelnemer op het traject. Streven is dat er elke 6 á 8 weken een Trajectgesprek is met de deelnemer, medewerkers, het (in)formeel netwerk van de deelnemer, de reclassering en de nazorgcoördinator vanuit de gemeente. In dit Trajectgesprek worden ontwikkelingen en de voortgang op de doelen besproken. Wanneer nodig wordt het Actieplan bijgesteld.
- **Methodisch werken:** Om Krachtgericht te werken - ook in complexe situaties - is scholing en reflectie nodig.[57] Meer over methodisch werken en het nut van coaching en reflectie op de werkwijze, zie randvoorwaarde 4.
- **Krachtgericht werken in de transitieperiode:** Zeker in fase 4 Uitstroom en fase 5 Nazorg van het Fasenmodel (zie element 10) heeft het de voorkeur als ook de Wmo-gefinancierde organisaties in de gemeenten werken volgens, of in het licht van, Krachtwerk. Dit vergroot de continuïteit in ondersteuning en vergroot daardoor de kans op een soepele en effectieve overdracht van de deelnemers bij uitstroom (zie ook element 2).

Vanuit Krachtgericht werken ligt de regie rond het traject om de doelen te behalen altijd bij de deelnemer. Uitgangspunt is dat een daadwerkelijke verandering vanuit de persoon zelf komt.[58]

→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Screening en Diagnostiek**
→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Grondhouding**
→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Fasenmodel**

ELEMENT 5

ZELFHERSTEL: EMOTIONEEL, PSYCHISCH, VERSLAVING, GEZONDHEID

Doel

Deelnemers leren omgaan met hun kwetsbaarheden, verlies en trauma, of deze te verminderen, zodat zij veerkrachtig kunnen werken aan een succesvolle re-integratie en een delictvrij leven.

Theoretisch kader

Huber[59] beschrijft herstel als 'het vermogen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven'. In een bredere definitie verwijst herstel naar alles wat iemand doet of ontwikkelt om om te kunnen gaan met de eigen kwetsbaarheid. In veel gevallen zien we bij de doelgroep dat het nodig is om eerst de draaglast te verminderen, bijv. door psychische klachten te behandelen. Pas daarna ontstaat enige vorm van stabiliteit en kan de focus gaan liggen op het vergroten van krachten en eigen regie.[60] In veel gevallen gaat het om traumabehandeling of therapie rond verslaving. Cognitief-gedragstherapeutische inzichten[61] benadrukken daarnaast dat gedragsverandering vraagt om het herkennen van onderliggende denkpatronen, schema's, overtuigingen en automatische reacties. De oude gedragspatronen, zoals middelengebruik, of het inzetten van intimidatie of agressief gedrag, waren ooit wellicht helpend, maar kunnen nu herstel en het bereiken van re-integratiedoelen in de weg staan. Wanneer de deelnemer leert om oude patronen te herkennen en te vervangen door nieuwe manieren van omgaan met situaties, verkleint dit de kans om terug te vallen in oud risicovol gedrag. Schematherapie legt de patronen bloot die het denken en gedrag van de deelnemers sturen. Deelnemers gaan steeds beter begrijpen hoe hun denk- en gedragspatronen hun leven tot nog toe hebben bepaald. Ook ontdekken zij dat zij hun patronen kunnen doorbreken. Onderzoek en (systematische) reviews vinden voor schematherapie bij forensische patiënten of delinquenten veelbelovende aanwijzingen voor verbetering in persoonlijkheidsklachten en sommige gedragsuitkomsten[62] en rehabilitatie[63]. Meer onderzoek is nodig naar de effecten van schematherapie op recidive. Dat het omgaan met de eigen kwetsbaarheden hard nodig is, maken de cijfers duidelijk. Psychische problemen, verslaving, trauma's en verlies, de deelnemers hebben hier allemaal op hun eigen manier mee te maken. DJI rapporteert dat gemiddeld bij 60% van de gedetineerden sprake is van psychiatrische problematiek en bij 50% van een verslaving.[64] Bovendien is onder gedetineerden vaker sprake van verlieservaringen, trauma en mishandeling dan in de algemene bevolking.[65,66] In de meeste gevallen gaat het om een opeenstapeling van de problemen.

Zelfherstel is de basis. Zonder innerlijk herstel blijven oude patronen vaak het nieuwe leven bepalen.

- Psycholoog forensische ggz

UITGANGSPUNTEN

- **Psychische problematiek en kwetsbaarheid:** Psychische problemen, verslaving, trauma en verlies, de deelnemers hebben hier allemaal op hun eigen manier mee te maken. In de meeste gevallen gaat het om een opeenstapeling van de problemen.
- **Werken aan zelfherstel voorliggend:** Alles wat in de werkwijze wordt ingezet draagt bij aan het realiseren van een stabiel en delictvrij leven. De praktijk heeft geleerd dat het voor veel deelnemers nodig is om eerst te werken aan zelfherstel, voordat volgende stappen in het re-integratie- en resocialisatietraject kunnen worden gezet. Het kan dan nodig zijn om therapie te volgen, of een training, alvorens een deelnemer aan zijn re-integratiedoelen kan werken. In veel gevallen gaat het bij de deelnemers om traumabehandeling of therapie rond verslaving. Cognitief-gedragstherapeutische inzichten benadrukken daarnaast dat gedragsverandering vraagt om het herkennen en veranderen van onderliggende denkpatronen, overtuigingen en automatische reacties. Schematherapie kan daarbij ondersteunen.
- **Beschikbaar-zijn:** Door beschikbaar te zijn kunnen medewerkers nabijheid, steun en een luisterend oor bieden, en ook praktische ondersteuning bieden aan de deelnemers. Dit kan de deelnemers helpen bij hun zelfherstel.
- **Gedragsinterventies:** Deelnemers kunnen deelnemen aan gedragsinterventies. In veel gevallen gaat het om de CoVa, CoVa-plus of Leefstijltraining. Deze interventies helpen de deelnemers om over de eigen keuzes en gedragspatronen na te denken en deze aan te passen naar minder risicovolle manieren van in het leven staan.
- **Individuele therapie(ën):** Veel deelnemers hebben baat bij individuele therapie rond verslaving en/of trauma. Dit kan in samenwerking met de (forensische) ggz op locatie, maar kan ook ambulant geboden worden. Als systeemtherapie met de partner of ouders nodig is, dan kan dat ook. Als deelnemers medicatie hebben (voor psychiatrische of somatische klachten) dan is ondersteuning bij medicatiebeleid vanuit de verpleegkundige op locatie mogelijk.
- **Groepsgericht aanbod schematherapie:** Samen met de forensische ggz is een groepsgericht aanbod schematherapie in ontwikkeling. In het groepsaanbod leren de deelnemers om onderliggende en risicovolle automatische denkpatronen en overtuigingen te herkennen en om te zetten in functionele manieren van denken. In het aanbod wordt de link gelegd met hoe de denkpatronen van de deelnemer het wel of niet behalen van zijn re-integratiedoelen in de weg kunnen zitten, of juist kunnen ondersteunen.
- **Samenwerking met regionale (forensische) ggz:** Zowel voor de individuele verslavings- en traumatherapieën als voor het schematherapeutisch groepsaanbod is samenwerking met de hiertoe gespecialiseerde (forensische) ggz-aanbieder(s) in de regio belangrijk. Zij kunnen gedurende het verblijf behandeling van een deelnemer op locatie of ambulant opstarten. Behandeling kan na uitstroom ambulant of op locatie worden voortgezet (via reclassering of een verwijzing van de huisarts).
- **Op maat:** Het werken aan zelfherstel is een proces op maat. Informatie op basis van screening en diagnostiek geeft inzicht in welke criminogene en risicofactoren – en dus valkuilen en kwetsbaarheden – bij een deelnemer spelen, maar ook in de talenten, motivatie en positieve kanten van de deelnemer. Zie de ⊙ Richtlijnen Screening en Diagnostiek voor meer inzicht in de diagnostische stappen die in het traject worden gezet om de deelnemer een onderbouwde aanpak op maat te kunnen bieden.

Ik ga weer in mijn oude woonplaats wonen. Mijn delict vond plaats op een centrale plek in de stad en ik weet dat ik daar regelmatig weer zal komen. Ik vond het erg spannend wat er zou gebeuren als ik daar weer zou komen. Mijn mentor bood aan alvast een keer met mij mee te gaan naar die plek. Inmiddels heb ik samen met hem de plek bezocht. Dit ging goed. Dat geeft veel rust.

- Deelnemer

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Screening en Diagnostiek

ELEMENT 6

HERSTEL MET SOCIAAL NETWERK: SYSTEEM- EN GEZINSGERICHT

Doel

Deelnemers bereiden zich vroegtijdig voor op een succesvolle terugkeer naar hun gezin of netwerk.

Theoretisch kader

Het sociaal netwerk van de gedetineerde is een belangrijke factor voor een succesvolle re-integratie en het terugdringen van recidive. Wanneer de ex-gedetineerde mensen om zich heen heeft die een luisterend oor bieden en eventueel praktische hulp verlenen en waarbij hij zich thuis voelt, vergroot dit de kans op een geslaagde terugkeer in de samenleving.[67,68] Het is daarom van belang om niet alleen te investeren in het herstel van de deelnemer, maar om in dat herstelproces de mensen om de deelnemer heen ook mee te nemen. De detentie is immers een zeer ingrijpende gebeurtenis. Niet alleen voor de gedetineerde zelf, maar ook voor zijn partner, gezin of familie: de routine valt stil, terwijl zaken tegelijkertijd ook doorgaan. Partners, kinderen, ouders en andere naasten ervaren vaak zorgen, onzekerheid en soms ook schaamte of boosheid. Partners van gedetineerden hebben vaak te maken met financiële zorgen, gezondheidsproblemen (angstig, slaapproblemen, nervositeit) en ervaren problemen met de opvoeding van de kinderen.[69] Herstel in het onderling vertrouwen en relaties vergroot de kans op een succesvolle terugkeer na uitstroom. Herstel met het sociaal netwerk is dan ook één van de vier pijlers van herstel. Het erkennen van de impact van de detentie en van wat daaraan vooraf ging, en het opbouwen van vertrouwen, zijn hierin belangrijke richtingen. Omdat ongeveer de helft van de gedetineerde mannen vader is[70], gaat in de werkwijze specifieke aandacht uit naar herstel met het gezin en herstel van de ouderrol. Na detentie is het voor vaders vaak moeilijk om weer de ouderrol op te pakken. Vooral als een vader voor de detentie actief betrokken was bij de opvoeding van zijn kinderen, kan zijn detentie negatieve gevolgen hebben voor het gezin. De detentie kan dan bijdragen aan een verslechtering van de relatie tussen vader en kind, en ook van de relatie tussen de vader en de moeder.[71] Onderzoek naar gezinsgerichte benaderingen in detentie laten positieve ontwikkelingen zien voor zowel de gedetineerde vader als voor het gezin: er is meer contact, het psychosociaal welzijn neemt toe en er zijn indicaties dat de recidive lager is onder vaders die deelnamen aan het programma.[72] Ook andere studies laten zien dat contact met familie tijdens detentie de kans op recidive verkleint[73] en een positief effect heeft op vaders na detentie.[74] De impact is vooral groot wanneer vaders vóór detentie actief betrokken waren bij de opvoeding.[75]

Een deelnemer ging na zijn verblijf bij zijn ouders wonen. Al snel bleek dat het niet goed ging. De spanning liep hoog op. De ouders waren argwanend naar hun zoon en vertrouwen was er eigenlijk niet. De oud-deelnemer had zich ontwikkeld en wilde een goede zoon zijn. Maar zijn ouders hadden zijn ontwikkeling niet meegekregen. We zijn het netwerk sindsdien veel nadrukkelijker en eerder bij de trajecten gaan betrekken.

- Locatiemanager

UITGANGSPUNTEN

- **Het sociaal netwerk als belangrijke factor voor re-integratie:** Het sociaal netwerk speelt een belangrijke rol in de re-integratie. Daarom worden al vanaf het begin van het verblijf de belangrijke personen uit het sociaal netwerk van de deelnemer betrokken bij kennismaking, bezoek en – in overleg met de deelnemer – Trajectgesprekken.
- **Herstel en ondersteuning:** Detentie raakt de deelnemer, maar ook zijn naasten. Soms zijn relaties verzwakt door de detentie of de situatie daaraan voorafgaand. Het is belangrijk dat de deelnemer en het sociaal netwerk gehoord en ondersteund worden. Wanneer meer nodig is, kan de psycholoog van de voorziening een indicatiestelling opmaken voor specialistische (forensische) zorg, die uitgevoerd wordt door de lokale instelling voor (forensische) ggz.
- **Erkennen en Vertrouwen:** Bij naasten spelen vaak emoties als verdriet, boosheid, schaamte en angst, en moet vertrouwen opnieuw worden opgebouwd. Erkenning van de schade is een eerste stap. Het is vervolgens belangrijk stapsgewijs vertrouwen uit te bouwen. Kleine, consequente stappen, zoals afspraken nakomen, betrokkenheid tonen en verantwoordelijkheid nemen door de deelnemer, kunnen het fundament leggen voor herstel. Met het Fasenmodel werkt de deelnemer stap voor stap toe naar meer tijd thuis. Zo kan de deelnemer in gedrag concreet laten zien betrouwbaar te zijn.
- **'Ingroeien' in het gezin/systeem:** Om de kans op een stabiele thuissituatie na detentie zo groot mogelijk te maken, is het belangrijk al tijdens detentie de terugkomst voor te bereiden. Element 10 biedt met het Fasenmodel een duidelijke richting. 'Ingroeien' is belangrijk in het gezin, maar ook als de deelnemer bij ouders of andere familie gaat wonen. Zie de ⊙ Richtlijnen Fasenmodel.
- **Gezinsgericht:** Ongeveer de helft van de gedetineerde mannen is vader.[76] Bezoek in de huiselijk ingerichte woonkamer van de op krachten en re-integratie gerichte voorziening wordt als veel laagdrempeliger ervaren. Door de open setting, de huiselijke inrichting, en door het feit dat deelnemers meer vrijheden krijgen en gaandeweg in het gezin kunnen 'ingroeien', kan de werkwijze relatief veel betekenen op het vlak van gezinsgericht werken.
- **Mobiele telefoon:** Omdat deelnemers een mobiele telefoon mogen hebben, kunnen zij via telefoon, whatsapp of social media contact onderhouden met thuis. Dit kan confronterend zijn, maar draagt ook bij aan het 'ingroeien' en het versterken van de relaties.
- **Re-integratieverlof:** Re-integratieverlof kan worden ingezet om te werken aan: identiteitsbewijs, inkomen, huisvesting, schulden, zorg en sociaal netwerk/gezin. Of een deelnemer voor verlof in aanmerking komt, hangt af van de fase waarin hij zich bevindt.
- **Verlofplan:** Gewerkt wordt met een Verlofplan, zodat deelnemers stapsgewijs steeds vaker thuis kunnen zijn. Voor meer informatie over de opbouw in het Verlofplan en hoe deze wordt geëvalueerd, zie de ⊙ Richtlijnen Verlof.
- **Ouderrol:** Medewerkers ondersteunen de deelnemer in de ouderrol door bezoeken en situaties voor- en na te bespreken, en gaan waar nodig in op vragen rond opvoeding en ouderschap. Wanneer relatie- of systeemtherapie nodig is of er is behoefte aan opvoedondersteuning, training of coaching, kan deze worden aangevraagd.
- **Als er geen contact is:** Soms is er geen contact met de kinderen en staan zij hier ook niet open voor. In de ondersteuning aan de deelnemer is het belangrijk hier aandacht voor te hebben. Is meer nodig, bijv. systeemtherapie of individuele therapie rondom het (ontbreken van) contact met de kinderen, dan kan een verwijzing nodig zijn.
- **Op maat:** De ondersteuning die een deelnemer en zijn sociaal netwerk nodig hebben, hangt af van de situatie en de dynamiek binnen dat netwerk en gebeurt altijd op maat.

Wonen betekent nooit alleen een dak boven het hoofd hebben. Het betekent ook dat iemand zich opnieuw moet verhouden tot de dynamiek van een huishouden met regels, verwachtingen en afspraken.

- ZBIW-er

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Fasenmodel
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Verlof

UITGELICHT: RELEVANTE ORGANISATIES

Voor kinderen met een ouder in detentie

- Het **Expertisecentrum Kinderen van ouders in detentie (K I N D)** https://expertisecentrumkind.nl gelooft dat het herstel van de band tussen kind, (ex-) gedetineerde ouder en het sociaal netwerk bijdraagt aan een betere levenskwaliteit van het kind. K I N D is een netwerkorganisatie die kinderen met een gedetineerde ouder en hun sociaal netwerk informeert en adviseert. Daarnaast zet K I N D in op het herstellen van de band tussen kind, gedetineerde ouder en het sociaal netwerk. Herstellen wil zeggen dat de onderlinge relaties opnieuw opgebouwd en versterkt worden op een manier die ze samen willen. Tevens verricht K I N D praktijkgericht onderzoek en biedt K I N D training en scholing aan (in)formele hulpverleners die te maken hebben met kinderen met een ouder in detentie. Er wordt ingezet op een krachtgerichte aanpak.
- De **Gezinsbenadering** https://www.gezinsbenadering.nl is een aanpak die ouders in detentie en hun gezinsleden ondersteunt, waarbij de veiligheid en het welzijn van kinderen centraal staan. De gezinsbenadering omvat het totaalpakket van werkwijzen en activiteiten die gericht zijn op het bevorderen van betrokken ouderschap en sterkere gezinsbanden tijdens de detentieperiode. De aanpak is zichtbaar in de gehele penitentiaire inrichting, evenals in de samenwerking met ketenpartnerorganisaties. De gezinsbenadering herstelt en versterkt de ouderschapsrol vanuit detentie, bevordert daarmee re-integratie en beoogt het traumatische effect van ouderlijke detentie op kinderen te verlichten.
- Het **Ouders, Kinderen en Detentieprogramma (OKD-programma)** https://exodus.nl/diensten/ouders-kinderen-detentieprogramma van Exodus is er voor kinderen met een gedetineerde ouder. Het OKD wil eraan bijdragen dat de ouder in contact blijft met de kind(eren) tijdens de detentie van de ouder. Vrijwilligers rijden de kinderen één keer per maand naar de gevangenis voor een kindvriendelijk bezoekuur met frisdrank en spelletjes. Tijdens dit uur kunnen ouder en kind met elkaar spelen en praten.

Voor naasten van gedetineerden

- **Stichting SANG** https://stichtingsang.nl/ staat voor Steun- en Adviespunt voor Naasten van Gedetineerden. De stichting is er voor familieleden, partners en andere naasten uit het netwerk van een gedetineerden. De stichting is opgezet door mensen die zelf naasten zijn. Naasten kunnen hier terecht voor een luisterend oor, steun, herkenning en informatie, en voor contact met anderen die hetzelfde meemaken.
- **Gevangenenzorg Nederland** https://gevangenenzorg.nl/begeleiding-kinderen-ouder-gedetineerd/ Heeft een aanbod voor de achterblijvers. Gevangenen en de achterblijvers ervaren vaak, elk op hun eigen manier, gevoelens van eenzaamheid en schaamte. De vrijwilligers van Gevangenenzorg Nederland bieden deze verschillende doelgroepen een luisterend oor in de vorm van bezoekwerk.

ELEMENT 7

HERSTEL MET SLACHTOFFER

Doel

Deelnemers re-integreren beter en recidiveren minder door meer empathie met het slachtoffer. Tevens ervaren slachtoffers een vorm van schadeherstel.

Theoretisch kader

Slachtofferherstel of *restorative justice* omvat activiteiten zoals gesprek tussen slachtoffer en dader, mediation, verzoening, herstelbetalingen en andere manieren van herstel. Het doel is schadeherstel bij het slachtoffer, empathieontwikkeling en verantwoording nemen door de dader, en deels ook het bieden van alternatieven voor louter straffen. Uit een grote meta-analyse[77] blijkt dat restorative justice-programma's (waaronder slachtoffer-dader-mediation) in volwassenpopulaties vaak leiden tot een kleine maar statistisch significante afname van recidive in vergelijking met traditionele strafrechtelijke trajecten. Voor geweldsdelicten zien we dit niet. Kanttekening is dat methodologisch strengere studies minder effecten vonden. Slachtofferherstel en restorative justice is in principe ook niet ontwikkeld om een afname in recidive te bewerkstelligen. Het gaat bij deze interventies om zaken als verantwoording nemen voor het delict en empathieontwikkeling bij de dader en om schadeherstel bij het slachtoffer. Dat ook kleine maar positieve effecten op recidivevermindering worden gevonden, is een niet onbelangrijk resultaat. Slachtoffer-dader-mediation ná vrijlating (in de gemeenschap) lijkt over het algemeen effectiever dan tijdens detentie voor wat betreft het voorkomen van recidive, hoewel deze bevindingen niet keihard zijn.[78]

Slachtofferherstel is een kwetsbaar proces en vraagt een zekere stabiliteit van de deelnemer. Is een deelnemer nog niet zover, dan kan over de impact van het delict op het slachtoffer al wel gesproken worden.

- Casemanager

UITGANGSPUNTEN

- **Vrijwilligheid:** Wezenlijk kenmerk van slachtoffer-herstelbemiddeling is vrijwilligheid. Zowel dader als slachtoffer moeten openstaan voor de bemiddeling.
- **Stichting Perspectief Herstelbemiddeling:** Als een deelnemer behoefte heeft aan een bemiddeling, dan is het belangrijk het proces richting het slachtoffer zorgvuldig te doorlopen. Hiervoor wordt samengewerkt met Stichting Perspectief Herstelbemiddeling.
- **Zelfherstel voorliggend:** We zien dat (nog) relatief weinig wordt gekozen voor herstelbemiddeling. De focus van deelnemers ligt vooral op hun eigen herstel en op herstel binnen het gezin of sociaal netwerk. Herstel richting het slachtoffer is voor velen nog geen thema, of komt op dat moment te vroeg. Wel kan binnen het aanbod aandacht worden besteed aan de impact van het delict op het slachtoffer. Dit gesprek kan bijdragen aan het ontwikkelen van empathie, een andere kijk op het eigen gedrag en het nemen van meer verantwoordelijkheid. Op de langere termijn kan dit een eerste stap zijn, waardoor een deelnemer later alsnog open kan komen te staan voor herstelbemiddeling met het slachtoffer.

UITGELICHT: RELEVANTE ORGANISATIES

- **Stichting Perspectief Herstelbemiddeling:** https://perspectiefherstelbemiddeling.nl/. De bemiddelaar van Stichting Perspectief Herstelbemiddeling begeleidt het contact tussen dader en slachtoffer en bereidt dit met beiden goed voor. Het contact kan een gesprek zijn, maar ook een briefwisseling of pendelbemiddeling is mogelijk. Bij een pendelbemiddeling brengt de bemiddelaar vragen en reacties tussen beiden over en weer. Er is dan geen ontmoeting. Deelname is voor iedereen vrijwillig. Ook als de bemiddeling is gestart, kan één van de betrokkenen op elk moment aangeven te willen stoppen. De gesprekken zijn vertrouwelijk. Herstelbemiddeling is bedoeld voor alle direct betrokkenen van een misdrijf, (verkeers-)ongeval of andere (ingrijpende) gebeurtenis. Betrokkenen kunnen slachtoffers en/of nabestaanden, verdachten, daders of veroorzakers zijn. Bemiddeling is mogelijk op elk gewenst moment, kort na het gebeuren of jaren later.

ELEMENT 8

HERSTEL MET MAATSCHAPPIJ: PARTICIPATIE

Doel
Deelnemers re-integreren door weer mee te doen in de samenleving.

Theoretisch kader
Herstel betekent meer dan enkel het uitzitten van een straf. Het vraagt om verantwoordelijkheid nemen voor het eigen handelen en het actief zoeken naar manieren om opnieuw bij te dragen in de samenleving. Wanneer iemand gedetineerd raakt, verliest hij niet alleen zijn vrijheid, maar ook vaak het vertrouwen in en de verbinding met de samenleving. Toch eindigt bijna elke detentie op een bepaald moment, en dan rijst de vraag: hoe kan een ex-gedetineerde opnieuw een plaats vinden in de maatschappij? Het antwoord ligt in herstel en het weer meedoen, een proces dat zowel de gedetineerde als de samenleving aangaat. Een manier om weer een plek te vinden in de maatschappij is via het weer meedoen op de arbeidsmarkt: de ex-gedetineerde is weer onderdeel van het maatschappelijk proces, is weer collega, neemt verantwoordelijkheid en draagt maatschappelijk gezien zijn steentje bij. Uit onderzoek[79] blijkt dat het hebben van werk van groot belang is voor de kans op recidive. Het onderzoek wijst erop dat personen die meer uren werken, langere tijd dezelfde baan behouden of na hun detentie terugkeren naar hun woonadres van voor detentie een lagere recidive hebben. Het is daarom van belang om te voorkomen dat mensen hun werk of onderdak verliezen tijdens detentie.[80] Het mes snijdt aan twee kanten. Op deze manier investeert de deelnemer niet alleen in het voorzien van een eigen inkomen en stabiliteit, ook doet hij iets terug voor de maatschappij: hij doet namelijk weer mee, hij participeert in het maatschappelijk en economisch proces door te werken, zelf inkomen te genereren en belasting te betalen. Voor het weer meedoen in de samenleving is het nemen van verantwoordelijkheid door de deelnemer zelf hard nodig. Daarnaast is het nodig dat de maatschappij kansen biedt aan de (ex-)gedetineerde, bijv. door de bereidheid om een ex-gedetineerde in dienst te nemen. Ook het meedoen in bijv. het plaatselijke voetbalteam of het ondersteunen van de partner thuis met de kinderen, is een vorm van herstel met de maatschappij. De deelnemer doet weer mee en zet zich daarvoor in.

Ik kon bij deze werkgever komen werken. Ik heb op mijn werk zelfs een soort buddy gekregen: een collega met wie ik even kan praten als ik het moeilijk heb. Of ik mag even buiten roken als de prikkels op de werkvloer mij teveel worden. Het gaat goed. Inmiddels heb ik hier een vast contract.

- Deelnemer

UITGANGSPUNTEN

- **Maatschappelijk participeren:** Deelnemers werken aan praktische zaken zoals werk en huisvesting. Dat heeft een dubbel voordeel: de deelnemer zorgt voor eigen inkomen en stabiliteit, én levert iets terug aan de maatschappij door weer mee te doen, een goede burger te zijn, te werken en belasting te betalen.
- **Gezamenlijke opgave:** Herstel is een gezamenlijke opgave. Het vraagt moed en inspanning van de deelnemer om verantwoordelijkheid te nemen voor zijn gedrag en een goede burger te zijn. Van de samenleving vraagt herstel om het bieden van tweede kansen. Het heeft meerwaarde als werkgevers in de regio open staan voor het aannemen van (oud-)deelnemers. Ook als zij een enkelband dragen. De mentor kan de deelnemer zo nodig ondersteunen in een gesprek met een (mogelijke) werkgever over steun op de werkvloer of het dragen van een enkelband. Het is belangrijk te investeren in contacten met lokale werkgevers. Het organiseren van bijv. een werkgeversmarkt kan helpen om lokale werkgevers aan de voorziening te binden. Zo kunnen deelnemers daadwerkelijk de kans krijgen om te werken bij een externe werkgever, met als doel dat ze deze baan ook na uitstroom kunnen behouden.
- **Mogelijkheden om te solliciteren:** Deelnemers ervaren binnen de op krachten en re-integratie gerichte voorziening meer mogelijkheden om werk te zoeken en te vinden en krijgen daar ook hulp bij. Doordat zij een telefoon hebben en werkgevers kunnen bezoeken, kunnen zij makkelijker contact leggen en solliciteren. Dit versnelt het sollicitatieproces aanzienlijk.
- **Re-integratieverlof:** Re-integratieverlof kan worden ingezet om te werken aan: identiteitsbewijs, inkomen, huisvesting, schulden, zorg en sociaal netwerk/gezin. Dus naast werk, is ook de ouderrol weer op zich nemen een belangrijke vorm van participatie. Gaandeweg het verblijf kunnen deelnemers hier vrijheden voor krijgen. Zie element 6 voor meer informatie hoe deelnemers worden ondersteund bij het weer 'ingroeien' in het gezin.
- **Herstel met de buurt:** Bij de voorbereiding op terugkeer naar de woning kan het helpen om (opnieuw) kennis te maken met de buurt. Een gesprek met buren over het herstelproces en de stappen die zijn gezet, kan bijdragen aan vertrouwen. Medewerkers kunnen de deelnemer bij dit gesprek ondersteunen.
- **Met aandacht voor de risico's:** Een stabiele terugkeer in de samenleving hangt af van een goede voorbereiding op risico's. Bij voorkeur wordt circa twee maanden voor uitstroom een Risicotaxatie gedaan. Zie voor meer toelichting element 1 en zie de ⊙ Richtlijnen Screening en Diagnostiek. De resultaten worden meegenomen in het laatste Trajectgesprek, waar afspraken worden gemaakt met het oog op uitstroom, en waarin lopende acties worden overdragen aan het sociaal netwerk en eventueel reclassering, (woon-)begeleiders/ behandelaren en/of andere betrokken professionals en gemeente. De input die risicotaxatie oplevert helpt te bepalen welke begeleiding, voorwaarden of interventies rond en na uitstroom nodig zijn om de kans op stabiel 'meedoen' te vergroten en terugval te voorkomen.

In de PI had ik het idee dat ik niks voor mijn vrouw kon betekenen, maar hier kan ik toch nog iets doen. Hier kan zij mij ook altijd bereiken. Als ze een vraag heeft of er is iets met ons kind, dan kan ze even appen of bellen. Zo kan ik haar beter ondersteunen. Ze moet voor studie soms lange dagen weg, waardoor ze niet op tijd thuis kan zijn. We hebben geregeld dat ik dan ons kind kan ophalen bij de opvang en hem naar huis breng. Dan blijf ik daar tot mijn vrouw weer thuis is. Hiermee ontlast ik haar een beetje en kan zij toekomen aan haar studie.

- Deelnemer

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Screening en Diagnostiek

ELEMENT 9

ERVARINGSDESKUNDIG PERSPECTIEF

Doel
Deelnemers ontwikkelen hoop en motivatie, en ervaren steun bij hun herstelproces.

Theoretisch kader
Ervaringsdeskundigheid in detentie houdt in dat mensen die zelf ervaring hebben met gevangenschap, justitie, verslaving of soortgelijke problematiek, ondersteuning en hoop bieden aan (ex-)gedetineerden. In het gevangeniswezen is ervaringsdeskundigheid nog een relatief jong thema. In aanpalende velden groeit de inzet van ervaringsdeskundigheid aan populariteit; in de ggz, de forensische zorg[81] en de reclassering.[82] Uit diverse studies blijken positieve effecten van een ervaringsdeskundige. De gemeten effecten zijn toegenomen hoop, empowerment en zelfrespect bij de cliënten en meer motivatie om zich in te zetten in de begeleiding of behandeling. Dit blijkt ook uit een overzichtsstudie uit 2022 van vooral Amerikaanse onderzoeken naar de effectiviteit van de inzet van ervaringsdeskundigen in met name de ggz, verslavingszorg en maatschappelijke opvang.[83] De meeste bevestiging wordt gevonden voor het effect op aspecten als hoop en ervaren steun. Enkele Nederlandse onderzoeken binnen het justitiële veld sluiten bij deze uitkomsten aan.[84,85] In 2020 publiceerde Nixon[86] een kwalitatief onderzoek op basis van interviews onder gedetineerden/reclassanten en stafleden. Uit het onderzoek blijkt dat ervaringsdeskundigen een positief rolmodel kunnen zijn. Ervaringsdeskundigen zijn *'experts by experience'*: zij gebruiken hun eigen ervaringen rond het afscheid nemen van criminaliteit en het inslaan van een nieuwe weg om anderen te inspireren en hoop te geven. Hun ervaringen maken hen geloofwaardige rolmodellen. Ervaringsdeskundigen kunnen daarmee zorgen voor een gevoel van herkenning bij de cliënt en ze zijn een voorbeeld dat verandering mogelijk is. De implementatie van ervaringsdeskundigheid vraagt om een zorgvuldige voorbereiding, duidelijke randvoorwaarden en continue monitoring. Een ervaringsdeskundige kan pas verantwoord worden ingezet als hij voldoende hersteld is en op afstand staat van zijn eigen problematiek. Begeleiding, supervisie en duidelijke afspraken over meldplicht en beroepscodes zijn essentieel, zeker binnen justitie en reclassering waar risico's kunnen spelen.[87] Implementatie vraagt om een groei-mindset en betrokkenheid van de hele organisatie, omdat het een cultuuromslag met zich meebrengt. Het is belangrijk om duidelijke en realistische verwachtingen te hebben over de rol van de ervaringsdeskundige en om transparant te zijn over taken, zoals het wel of niet voeren van dossiers. Succesvolle inzet vereist erkenning van zowel de professionele als de ervaringsdeskundige expertise, aandacht voor mogelijke machtsverschillen, en voldoende tijd, middelen en ondersteuning voor de ontwikkeling van de ervaringsdeskundige.[88]

Ervaringsdeskundige als 'hoopverlener'.[89]

UITGANGSPUNTEN

- **Hoopverleners:** Ervaringsdeskundigen motiveren en ondersteunen deelnemers in hun herstelproces. Zij zorgen voor een gevoel van herkenning en zijn een voorbeeld dat verandering mogelijk is. Ervaringsdeskundigen zijn *'experts by experience'* en een positief rolmodel. Daarom is het van meerwaarde om ervaringsdeskundigheid in de werkwijze te integreren.
- **Groeimodel:** Implementatie van ervaringsdeskundigheid kan het beste worden beschouwd als een groeimodel om zo de organisatie en het team tijd te geven de ervaringsdeskundigheid in de werkwijze te integreren en er vertrouwd mee te raken.
- **Ervaringsdeskundige als rolmodel in het groepsaanbod:** Binnen de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze is voor dit moment gekozen voor de inzet van een ervaringsdeskundige in het schematherapeutische groepsaanbod, zoals is beschreven in element 5. De ervaringsdeskundige is bij voorkeur een oud-deelnemer.
- **Rolbeschrijving:** De ervaringsdeskundige krijgt een duidelijke rol-beschrijving, met daarin ook duidelijke richtlijnen rond het werken met meldcodes, gedragscodes en beroepscodes. Het is belangrijk dat de ervaringsdeskundige een betaalde kracht is. De ervaringsdeskundige, zoals op dit moment in de werkwijze geïntegreerd is, heeft geen beslissingsbevoegdheid en hoeft niet te rapporteren. Mocht op termijn een aanvullende rol voor de ervaringsdeskundige worden toegevoegd, dan dienen rolbeschrijving en bevoegdheden opnieuw te worden belicht.
- **Hersteld en stabiel:** Voor een goede invulling van de rol zijn de volgende aspecten belangrijk: 1) De ervaringsdeskundige heeft een detentie- en/of verslavingsverleden en is inmiddels hersteld en functioneert stabiel. 2) De ervaringsdeskundige is voldoende bekend met de eigen valkuilen en herkent eigen signalen van spanning of ontregeling en weet hierop te acteren. Daarnaast is het belangrijk om met de directeur van de voorziening te overleggen over mogelijkheden rond de inzet van een ervaringsdeskundige met of zonder VOG.
- **Supervisie:** Het is belangrijk dat de ervaringsdeskundige supervisie krijgt van een ervaren en geschoolde ervaringsdeskundige en tevens een scholing Ervaringsdeskundigheid op MBO-4.
- **In de toekomst:** Implementatie van ervaringsdeskundigheid wordt benaderd vanuit een groeimodel. In de toekomst kan de rol van de ervaringsdeskundige in het aanbod worden uitgebreid. Mogelijk krijgt de ervaringsdeskundige een rol als één-op-één coach voor deelnemers of denkt hij met het team mee over herstel.

De deelnemers van het groepsaanbod nemen van de ervaringsdeskundige echt veel meer aan. Hij is daar ook geweest waar zij staan, hij weet wat zij doormaken. Dat is het goud.

- Psychologen groepsaanbod

ELEMENT 10

FASENMODEL IN RELATIE TOT RE-INTEGRATIE EN VRIJHEDEN

Doel

Deelnemers groeien stapsgewijs toe naar de overgang van een leven in detentie naar een leven buiten met steeds meer vrijheden.

Als je vanuit de PI direct naar buiten zou gaan dan ga je van 0 naar 100.
Hier wordt er in stapjes gewerkt aan percentages van het weer naar buiten gaan.
- Deelnemer

Theoretisch kader

De transitie vanuit detentie naar buiten is een risicovolle periode[90] met een hoge kans op recidive.[91] Om deze overgang goed door te komen, is ondersteuning door professionals van binnen en buiten detentie essentieel.[92] Geleidelijke vrijlating, via externe vrijheden, kan het re-integratieproces bevorderen en recidiveverlagend werken.[93] Door - met inachtneming van slachtofferbelangen en risicoafwegingen - verlofregels te versoepelen, kunnen ex-gedetineerden de kans krijgen geleidelijk te wennen aan het leven na detentie. Dit maakt de daadwerkelijke stap naar buiten kleiner en overzichtelijker, wat vervolgens de kans op een misstap aanzienlijk verkleint. Als procedures en beslissingen met betrekking tot verlof verduidelijkt en versimpeld worden, weten gedetineerden (beter) wat zij kunnen verwachten.[94] Het voor de werkwijze ontwikkelde Fasenmodel biedt dit overzicht en geeft daarmee duidelijkheid aan zowel de deelnemers als aan de medewerkers. Door regelmatig verlof en een opbouw in verlof kunnen deelnemers stap voor stap wennen aan een leven in vrijheid. In principe doorloopt een deelnemer alle fasen. Vanuit een herstelgerichte visie dient er echter mee rekening gehouden te worden dat terugval hoort bij het herstelproces en dat afstand nemen van oud gedrag gepaard kan gaan met vallen en opstaan.[95] Blijkt uit het gedrag van de deelnemer dat hij bepaalde vrijheden nog niet of tijdelijk niet kan hanteren of dat hij veel aansturing nodig heeft of zich aan het ritme en het contact onttrekt, dan kan hij tijdelijk een fase in het Fasenmodel terug. Een fase terug betekent minder vrijheden. Vanuit die eerdere fase kan de deelnemer meer kader en ondersteuning geboden worden. Zo kan hij - in lijn met de herstelgerichte visie - leren van de terugval en met ondersteuning van medewerkers en kader de structuur terugvinden om weer te kunnen doorstromen naar een volgende fase. Aan deze mogelijkheid tot tijdelijk teruggaan naar een eerdere fase zitten wel grenzen. Volgens de Penitentiaire beginselenwet (Pbw) kan de directeur van een inrichting een disciplinaire straf of maatregel opleggen als een gedetineerde zich niet aan de regels houdt of de orde, rust en veiligheid verstoort. Het toetsingskader promoveren en degraderen van DJI[96,97] maakt onderscheid tussen ongewenst en ontoelaatbaar gedrag. Afhankelijk van het gedrag kan ook - al dan niet tijdelijke of permanente - terugplaatsing naar de PI worden overwogen.

UITGANGSPUNTEN

- **Vijf fasen:** Het stapsgewijs wennen aan vrijheden en het maken van overzichtelijke stappen naar buiten met meer vrijheid is binnen het Fasenmodel het uitgangspunt. Het Fasenmodel geef aan medewerkers en deelnemers richting aan het re-integratieproces. Het model kent vijf fasen: 1. Wennen, 2. Ritme opdoen, 3. Vrijheid en zelfstandigheid vergroten (laatste jaar voor uitstroom), 4. Uitstroom en 5. Nazorg. Bij iedere fase horen bepaalde vrijheden en activiteiten. Zie de ⊙ **Richtlijnen Fasenmodel** voor een beknopt overzicht per fase.
- **Duidelijkheid bij binnenkomst:** In de eerste week wordt aan deelnemers uitgelegd dat gewerkt wordt met fasen. Dit geeft duidelijkheid over het te verwachten traject. Ook aan het sociaal netwerk van de deelnemers wordt het Fasenmodel in grote lijnen toegelicht.
- **Doorstroom naar fasen:** In principe doorloopt een deelnemer alle fasen. Afhankelijk van duur van het verblijf, gedrag en inzet kan een fase langer of minder lang duren. De verlofmogelijkheden groeien naarmate een deelnemer dichter bij zijn ontslagdatum komt. Zie de ⊙ **Richtlijnen Verlof**. De doorstroom naar een volgende fase wordt door de deelnemer en de mentor samen besproken. Besluitvorming vindt bij voorkeur plaats in het reguliere MDO.
- **Terugval:** Herstel verloopt zelden in een rechte lijn, maar gaat gepaard met vallen en opstaan. Bij *ongewenst gedrag*, waaruit blijkt dat een deelnemer bepaalde vrijheden (nog) niet kan hanteren, veel sturing nodig heeft of zich onttrekt aan ritme en contact, kan hij tijdelijk een fase terug in het Fasenmodel. Dat betekent minder vrijheden, maar meer structuur en steun. Vanuit die fase kan de deelnemer met ondersteuning de stabiliteit hervinden om weer verder te groeien. Deze terugplaatsing in fase gaat altijd gepaard met een Herstelgericht gesprek: Wat wordt van de deelnemer verwacht om terug te kunnen naar de volgende fase? En wat heeft hij daarvoor aan ondersteuning nodig? *Ontoelaatbaar gedrag* kan reden zijn voor degradatie en al dan niet tijdelijke of permanente terugplaatsing naar de PI. Zie voor meer informatie het kader ⊙ **Uitgelicht: terugplaatsing**.

Wat kan van de terugval worden geleerd, en welke extra ondersteuning heeft de deelnemer (tijdelijk) nodig om van daaruit weer te kunnen groeien en weer door te kunnen naar een volgende fase?

- Psycholoog

→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Fasenmodel**
→ Lees meer in ⊙ **Richtlijnen Verlof**

UITGELICHT: TERUGPLAATSING

Rond terugplaatsing gelden de volgende richtlijnen:

- **Bij ongewenst gedrag**[98] - zoals o.a. niet meewerken aan de (huis)regels, werk of arbeid, zich niet laten aanspreken op gedrag - kan ertoe worden besloten de deelnemer tijdelijk terug te laten gaan in fase in het Fasenmodel vanuit de gedachte dat de deelnemer al dan niet tijdelijk behoefte heeft aan meer kader en ondersteuning. Deze terugplaatsing in fase gaat gepaard met een herstelgericht gesprek.
- **Ontoelaatbaar gedrag** - zoals o.a. verwijtbaar te laat of niet terugkeren van verlof, verboden goederen de inrichting inbrengen of daarin handelen, ernstige fysieke agressie of bedreiging van personeel of mede-deelnemers, gebruiken van alcohol of drugs, weigeren van of frauderen bij het afnemen van een alcohol- of drugstest - kan reden zijn voor degradatie. Dat betekent degradatie van het plusregime (waar de op krachten en re-integratie gerichte voorziening onder valt) naar het basisprogramma, dat enkel in de gesloten setting (reguliere PI) wordt geboden. In de werkwijze is terugplaatsing altijd maatwerk (o.b.v. wat het incident inhoudt, wat de deelnemer zelf als motivatie voor het gedrag aangeeft en of hij open staat voor hulpverlening, of adequate hulpverlening in aansluiting op de hulpvraag/behoefte beschikbaar is, het verloop van het traject en wat de hulpverlening aangeeft om te doen). Bij een definitieve terugplaatsing naar de gesloten setting wordt een verzoek tot herselectie terugplaatsing ingediend bij de selectiefunctionaris van DIZ, nadat de directeur een besluit tot degradatie naar het basisprogramma heeft opgemaakt. Ook kan ervoor worden gekozen om een disciplinaire straf op te leggen en deze te laten ondergaan in de gesloten setting. Dat betekent dat de deelnemer 5-7 dagen op eigen cel moet en zonder televisie, hetgeen alleen in de gesloten setting kan. Op basis van de discretionaire bevoegdheid wordt deze disciplinaire straf (tijdelijke terugplaatsing) altijd onderbouwd. De deelnemer krijgt 5-7 dagen de tijd om op cel na te denken over wat er gebeurd is en zijn gedrag(skeuzen) daarbij. De deelnemer wordt aangeboden een motivatiebrief te schrijven en te motiveren wat hij wil doen om te voorkomen dat dit gedrag nogmaals gebeurt. Hij krijgt een gesprek met de mentor om de motivatie door te spreken en te bespreken wat na de disciplinaire straf het meest geëigend is. Met de deelnemer wordt besproken of en hoe hij het beste kan terugkomen en in welke fase van het Fasenmodel. Op basis van het gesprek en de motivatiebrief adviseert het MDO of een deelnemer terug kan; de VC (Vrijhedencommissie Voorzitter (plv) Vestigingsdirecteur) beslist.

ELEMENT 11

RELATIONELE BEVEILIGING

Doel

Deelnemers wordt een opening geboden voor het werken aan herstel en een delictvrije toekomst door een omgeving waarin veiligheid wordt bevorderd via vertrouwen en open communicatie.

Theoretisch kader

Veiligheid is een kernonderdeel van detentie. Een solide beveiligingsraamwerk is daarbij essentieel en bestaat uit drie samenhangende dimensies.[99] Bij *relationele beveiliging* gaat het om het bevorderen van veiligheid door positieve, professionele relaties tussen medewerkers en gedetineerden. Deze benadering benadrukt het belang van vertrouwen, communicatie en respect binnen de detentieomgeving. Door het opbouwen van vertrouwen en het bevorderen van open communicatie kunnen conflicten vroegtijdig worden gesignaleerd en escalaties worden voorkomen. Relationele beveiliging wijkt af van de meer traditionele *fysieke beveiligingsmaatregelen* zoals hekken, piepers en camera's, en van *procedurele beveiliging*, waarbij het gaat over regels, afspraken en protocollen. De populatie binnen een setting bepaalt mede welke dimensie meer of minder nadruk kan krijgen. Hoewel in detentie alle drie de dimensies van beveiliging er altijd moeten zijn, wijst de huidige stand van de wetenschap op het belang van een primaire focus op relationele beveiliging in plaats van de van oudsher primaire focus op fysieke en procedurele beveiliging.[100] Onderzoek[2] laat zien dat – tegenstrijdig met wat vaak verwacht wordt – meer fysieke beveiliging in detentie niet automatisch leidt tot meer veiligheid. Sterker, het kan contraproductief werken.[101] Uit een experiment van Gaes en Camp[102] bleek dat gedetineerden met eenzelfde risicoprofiel vaker recidiveerden als ze in een zwaar beveiligde gevangenis hadden gezeten dan in een lichter beveiligde. Ditzelfde bleek uit een experiment van Chen en Shapiro.[103,104] De kans op recidive is lager als er meer mogelijkheden zijn voor persoonlijk contact tussen medewerkers en gedetineerde, voor contact met het sociaal netwerk en voor de voorbereiding op de vrije samenleving door een geleidelijke opbouw van vrijheden.[105] Wanneer gedetineerden meer ruimte en contactmogelijkheden hebben, en medewerkers nabij en betrokken zijn, verbetert hun welbevinden. Tegelijkertijd krijgen medewerkers beter zicht op gedrag, behoeften en risico's. In een vrijere setting worden gedetineerden sneller 'gezien' en 'gelezen', waardoor tijdig kan worden ingespeeld op signalen. Dat versterkt de sfeer én de veiligheid op de afdeling.[106] Relationele beveiliging draagt dus bij aan een veilige omgeving én aan een therapeutische, op herstel gerichte omgeving.[107] In andere woorden: vanuit relationele beveiliging zien medewerkers de deelnemer niet enkel als 'een risico dat gemanaged moet worden' maar veeleer als iemand 'wiens (steun-)bronnen en krachten ontwikkeld moeten worden'.[108] De focus op relationele beveiliging betekent niet dat fysieke en procedurele beveiliging overbodig zijn. Regels en voorschriften blijven essentieel: zij bieden duidelijkheid en houvast, mits consequent toegepast. De keuze voor relationele beveiliging sluit passende beveiligingsmaatregelen dan ook niet uit. Deze worden bij voorkeur afgestemd op het gedrag en de houding van de gedetineerde en op de ingeschatte risico's.[109]

Door de open omgeving, werd ik zelf ook opener.

- Deelnemer

2 Naar de effecten van zware beveiligingsregimes is nog weinig onderzoek gedaan. We baseren ons op de studies die betrekking hebben op de normale regimes. De in dit document beschreven voorziening heeft een laag fysiek beveiligingsniveau. De onderzoeksresultaten passen goed bij deze setting.

UITGANGSPUNTEN

- **Shift naar relationele beveiliging:** Meer fysieke beveiliging garandeert niet automatisch meer veiligheid en kan zelfs contraproductief zijn. Hoewel fysieke, procedurele en relationele beveiliging altijd aanwezig moeten zijn, ligt in de werkwijze de nadruk op relationele beveiliging, in lijn met actuele wetenschappelijke inzichten.
- **Van risico naar mens:** Relationele beveiliging draagt bij aan zowel een veilige als een herstelgerichte omgeving. Vanuit deze benadering wordt de deelnemer niet alleen gezien als een risico dat beheerst moet worden, maar vooral als iemand met krachten en steunbronnen die ontwikkeld kunnen worden. Het gaat erom de mens te zien, signalen en risico's tijdig te herkennen en daar vanuit de relatie passend op te reageren.
- **Risico-inschatting doelgroep:** Bij de keuze van de doelgroep van de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze is reeds rekening gehouden met een laag fysiek beveiligingsniveau. Dit is in de doelgroep-omschrijving ook zichtbaar. Zie de ⊙ Richtlijnen Screening en Diagnostiek.
- **Toezicht- en controleprocedures:** De werkwijze gaat goed samen met controleprocedures, niet alleen omdat moet worden voldaan aan de Penitentiaire beginselenwet (Pbw), maar ook omdat regels en procedures duidelijkheid verschaffen. De deelnemers vinden regels en procedures zelf ook belangrijk, zolang ze eerlijk zijn en goed uitlegbaar. Alle reguliere procedures binnen detentie gelden in de hier beschreven aanpak ook, zoals controles aanwezigheid, afwezigheid, waar iemand is, controle boodschappen/pakketjes, urine- en kamercontroles. Daarnaast is er een dagstructuur en worden er duidelijke afspraken gemaakt over vrijheden. Zie de ⊙ Richtlijnen Verlof.
- **Drie houdingsaspecten van relationele beveiliging:** Relationele beveiliging berust op drie factoren, die alle drie even belangrijk zijn: 1) Basishouding van medewerkers. Deze is betrokken en respectvol, met oprecht contact en begrip voor de deelnemer. Dit stelt medewerkers in staat passend te handelen en de veiligheid te waarborgen. 2) Positieve samenwerking: deelnemers zijn mede-eigenaar van hun traject; hun wensen, doelen en talenten staan centraal. Medewerkers stimuleren zelfstandigheid, zien fouten als leermomenten en nemen een coachende rol aan met duidelijke grenzen. 3) Aanwezigheid van medewerkers: écht aanwezig zijn voorkomt escalaties, maakt vroegsignalering mogelijk en zorgt ervoor dat medewerkers benaderbaar zijn.
- **Forensische scherpte:** Forensische scherpte en relationele beveiliging zijn nauw verbonden in de balans tussen toezicht en grenzen enerzijds, en vertrouwen en vrijheid anderzijds. Forensische scherpte is het vermogen van professionals om risico's en problematisch gedrag tijdig te signaleren, beoordelen en adequaat te reageren. Dit omvat ook het gebruik van het eigen onderbuikgevoel, het communiceren met collega's en de bereidheid om te handelen wanneer nodig.[110,111]
- **Organisatiegedragen borging:** Borging van relationele beveiliging vraagt om een directie die expliciet achter de visie staat. Scholing en reflectie moeten worden gefaciliteerd, maar medewerkers moeten ook kunnen werken vanuit vertrouwen, omdat regels minder geprotocolleerd zijn en eigen afwegingen, overleg en reflectie essentieel worden. Een lerende omgeving is cruciaal. Meer over methodisch werken en reflectie zie randvoorwaarde 4.

Het is goed dat er wel grenzen zijn. Je voelt vertrouwen als er wordt aangesproken op ontoelaatbaar gedrag of het schenden van de huisregels of afspraken. Het blijft wel detentie.

- Deelnemer

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Screening en Diagnostiek
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Verlof

ELEMENT 12

POSITIEF ONDERSTEUNEND LEEFKLIMAAT

Doel
Deelnemers ervaren een positief en op herstel gericht leefklimaat.

Hier willen de medewerkers je echt helpen.
Ze zijn heel menselijk in hoe ze met je omgaan.
- Deelnemer

Theoretisch kader
Leefklimaat in detentie omvat de fysieke (materiaal, kleur, geluid, etc.) en psychosociale context die gedetineerden dagelijks ervaren. Het wordt wel geduid als 'de persoonlijkheid van de organisatie'.[112] Boone en collega's[113] definiëren leefklimaat in detentie als die aspecten van het onvrijwillig verblijf in justitiële inrichtingen die van invloed zijn op het welbevinden en/of gedrag van de ingeslotenen tijdens en na afloop van het verblijf. Een menswaardig en positief leefklimaat is belangrijk, omdat het van invloed is op de veiligheid en het welzijn van gedetineerden en medewerkers. Bovendien bevat de Penitentiaire beginselenwet (Pbw) de opdracht om de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf zoveel mogelijk dienstbaar te maken aan de voorbereiding van de terugkeer van de gedetineerde in de samenleving (artikel 2 lid 2 Pbw)[114]. Een positief, op herstel gericht leefklimaat ondersteunt daarbij. Het leefklimaat bestaat uit factoren en determinanten.[115,116] Een leefklimaatfactor is een omstandigheid die positieve of negatieve invloed op het leefklimaat uitoefent. Determinanten zijn omstandigheden die op zichzelf niet het leefklimaat bepalen, maar wel voorwaardenscheppend zijn. Op basis van literatuuronderzoek beschrijven Boone en collega's[117] zes leefklimaatfactoren. In een focusgroep[3] met wetenschappers en praktijkdeskundigen in het kader van de ontwikkeling van de werkwijze is bevestigd dat de zes factoren ook beantwoorden aan wat nodig is voor een op krachten en re-integratie gerichte vorm van detentie. De leefklimaatfactoren zijn:

1. **Contacten tussen medewerkers en gedetineerde:** Een goede en respectvolle omgang tussen medewerkers en gedetineerde zorgt voor meer vertrouwen, rust en samenwerking.
2. **Autonomie:** Autonomie betekent dat gedetineerden invloed hebben op hun leven, bijv. door zelf keuzes te maken over hun dagindeling, doelen of deelname aan activiteiten.
3. **Contacten met de buitenwereld/familie:** Contact met familie en netwerk geeft steun en helpt gedetineerden om tijdens detentie verbonden te blijven met het leven buiten.
4. **Veiligheid:** Een veilige omgeving zonder geweld of dreiging is essentieel voor het welzijn van zowel gedetineerden als medewerkers.
5. **Zinvolle dagbesteding:** Werk, onderwijs, sport of andere activiteiten geven structuur aan de dag en helpen bij persoonlijke groei en voorbereiding op de toekomst.
6. **Fysiek welbevinden:** Een gezonde leefomgeving – met goede voeding, beweging, frisse lucht en hygiëne – is belangrijk voor lichaam en geest.

3 Deelnemers focusgroep Leefklimaat (3 maart 2023): Anousjka Talen (programmamanager Huis van Herstel Twente), Emily Nurgel (Tactus Reclassering/Huis van Herstel Twente), drs. Anouk Groot Rouwen (psycholoog Huis van Herstel Twente), Thijs Scharenborg (zbiw-er Huis van Herstel Twente), Leon Palmen (Opleidingsinstituut DJI), prof. dr. Miranda Boonen (Universiteit Leiden), dr. Elein Neijmeier (Trajectum), dr. Fleur Souverein (Amsterdam UMC), dr. Joep Hanrath (Hogeschool Utrecht), dr. Wendy Buysse (DSP), drs. Cindy Isla-Ebben (Hogeschool Rotterdam), lector dr. Ruud van der Horst (Hogeschool Rotterdam), dr. Marije Valenkamp (Hogeschool Rotterdam).

LEEFKLIMAATFACTOR 1: CONTACTEN TUSSEN MEDEWERKERS EN DEELNEMERS

UITGANGSPUNTEN

- **Vertrouwen:** Vertrouwen is essentieel voor de samenwerking tussen medewerkers en deelnemers. Door consequent, transparant en betrouwbaar te handelen, ontstaat wederzijds respect en het vertrouwen dat nodig is om samen te werken aan re-integratiedoelen.[118] Simpelweg betekent vertrouwen: zeggen wat je doet en doen wat je zegt.
- **Erkennen en ondersteunen van behoeften:** Door deelnemers praktisch en emotioneel te ondersteunen, verbetert de sfeer. Dit versterkt het contact, vergroot de acceptatie van regels en motiveert deelnemers zich open te stellen voor behandeling en begeleiding.[119]
- **Werkalliantie:** In tegenstelling tot focus op 'de relatie' als doel op zich, draait het bij werkalliantie om doelgerichte samenwerking: medewerker en deelnemer werken samen aan concrete doelen.[120] Goede communicatie en genoeg tijd samen doorbrengen helpt om een goede werkalliantie op te bouwen. Er zijn aanwijzingen dat een sterke werkalliantie samenhangt met minder recidive[121] en met meer motivatie, veranderingsbereidheid, welzijn en verbetering op risicofactoren.[122] Duidelijkheid over kader, doelen en activiteiten, met ruimte voor afstemming, zorgt dat deelnemers zich gerespecteerd en ondersteund voelen. Weerstand hoort erbij; een open, professionele houding maakt die bespreekbaar en biedt kansen om het contact te verdiepen. Het is belangrijk dat medewerkers ook op hun eigen reactie reflecteren, want weerstand is een kans om het contact te verdiepen. De werkalliantie krijgt binnen de werkwijze concreet vorm in de grondhouding, waarin samenwerking en eigen regie bij de deelnemer centraal staan. Zie de ⊙ Richtlijnen Grondhouding.
- **Besluitvorming:** Gedetineerden zijn eerder geneigd beslissingen te accepteren als zij deze als rechtvaardig en legitiem ervaren.[123] Wanneer de deelnemer betrokken wordt bij beslissingen en beslissingen uitgelegd kunnen worden, zorgt dat voor meer vertrouwen en bereidheid om samen te werken en regels en grenzen te accepteren. Het is in de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze van belang geen besluiten te nemen over de deelnemer, maar mét de deelnemer. Als dat niet kan, is het nodig het besluit uit te leggen. Procedures moeten eerlijk en navolgbaar zijn. Deelnemers hechten groot belang aan '*fair but straight*' medewerkers en hebben 'liever wel regels dan geen regels, als de regels maar uit te leggen zijn'.

LEEFKLIMAATFACTOR 2: AUTONOMIE

UITGANGSPUNTEN

- **Eigen ruimte, eigen douche, zelf regelen licht en verwarming:** Uit de literatuur blijkt een aantal fysieke aspecten een positieve invloed te hebben op de ervaren autonomie door gedetineerden[124]: de grootte en inrichting van de eigen ruimte, de mate waarin zelf licht en verwarming kan worden geregeld en het kunnen beschikken over een eigen douche.[125]
- **Zelf eten bereiden:** Het zelfstandig kunnen bereiden van eten in detentie blijkt een positieve invloed te hebben op het ervaren van eigen verantwoordelijkheid en autonomie.[126,127]
- **Structuur in de dag met ruimte voor eigen invulling:** Gestructureerde dagelijkse activiteiten hebben een gunstige invloed op de ervaren autonomie.[128] Het geeft een gevoel van voorspelbaarheid. Binnen de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze is er een individueel dagprogramma. Het programma heeft vaste elementen en biedt voldoende ruime mogelijkheden voor persoonlijke invulling voor zaken als werken, dagbesteding, verlof, bezoek, (Traject-)overleggen en/of behandeling. Meer hierover is besproken in element 1.
- **Positieve interacties en een steunende houding van medewerkers:** Positieve interacties met medewerkers en een steunende houding vanuit de medewerkers hebben een gunstige invloed op de ervaren autonomie door de gedetineerde.[129,130] Het geeft een gevoel van gerespecteerd worden als volwaardig persoon. Centraal in de grondhouding, die bij de werkwijze hoort, staat het bieden van steun. Zie de ⊙ Richtlijnen Grondhouding.
- **Mogelijkheid tot klagen over regels en de handhaving:** Autonomie in de detentiecontext wordt beschreven als de mogelijkheden die een gedetineerde ervaart om zich naar eigen inzicht binnen de instelling te gedragen en, in het verlengde daarvan, de mogelijkheid om te kunnen klagen over regels en de handhaving daarvan.[131] Deelnemers kunnen in beklag gaan, zoals vastgelegd in de Penitentiarie beginselenwet (Pbw).

LEEFKLIMAATFACTOR 3: CONTACTEN MET DE BUITENWERELD/FAMILIE

- In element 6 gaat uitgebreid aandacht uit naar hoe deze leefklimaatfactor vormt krijgt.

Ik had mijn zoontje twee jaar niet gezien toen ik in de PI zat. Mijn vrouw en ik wilden niet dat hij daar kwam. Je kan niet even knuffelen ofzo. Hier komt hij wel en dat ging meteen goed. Hij vindt het hier fijn en we kunnen eindelijk weer contact opbouwen.

- Deelnemer

LEEFKLIMAATFACTOR 4: VEILIGHEID

- In element 11 gaat uitgebreid aandacht uit naar hoe deze leefklimaatfactor vormt krijgt.

LEEFKLIMAATFACTOR 5: ZINVOLLE DAGBESTEDING

UITGANGSPUNTEN

- **Zinvolle en activerende activiteiten:** Volgens Liebling[132] is het essentieel dat gedetineerden de kans krijgen om iets op te bouwen - een doel, een toekomst. Daarvoor zijn zinvolle activiteiten nodig, zoals werken, leren of jezelf ontwikkelen. Dit geeft structuur, het geeft betekenis aan de dag en het helpt de gedetineerden te bouwen aan hun toekomst. Het actief bezig zijn is ook van belang voor het brein. Meijers, Harte en Scherder[133] onderzochten wat opsluiting in een verarmde detentieomgeving doet met het brein van gedetineerden. Na drie maanden detentie gingen hun aandacht en hun zelfbeheersing significant achteruit.[134] Het is daarom belangrijk op zoek te gaan naar manieren om de detentieomgeving te verrijken.
- **Aanbod van activiteiten:** De ⊙ Richtlijnen Werk en Dagbesteding geeft voor de eerste periode van het verblijf weer welke stappen er rond werk en dagbesteding worden gezet, tevens geeft het een voorbeeld van activiteiten op locatie. Het gaat hier om hoe het momenteel bij Huis van Herstel Twente in Almelo is georganiseerd. Het is aan te raden om voor de eigen deelnemers en locatie te onderzoeken welke activiteiten kunnen worden aangeboden.
- **Activiteiten toegesneden op het individu:** De kans dat op re-integratie gerichte activiteiten een positief effect hebben op het terugdringen van recidive is groter als deze meer op het individu zijn toegesneden. Motivatie is belangrijk voor succes en wordt vergroot door aan te sluiten bij de doelen die de gedetineerde zelf wil bereiken. Zie element 1 en 4 om meer te lezen over hoe de werkwijze op maat inzet op de re-integratiedoelen van de deelnemers.
- **Contact met geestelijk verzorger:** Omdat de kerk of geestelijk verzorger de gedetineerden steunt in het nadenken over, berouw tonen en inspiratie voor een ander leven zoeken[135,136,137] is het belangrijk het beschikbaar zijn van bijv. kerk, moskee of geestelijk verzorger onder de aandacht te brengen van de gedetineerden en dit te faciliteren.
- **Sport en bewegen:** Deelnemers hechten veel waarde aan sport en bewegen. Afhankelijk van de fase in het Fasenmodel kunnen zij sporten op locatie of met of zonder begeleiding buiten (hard)lopen of fietsen en/of naar de lokale sportclub.
- **Zoveel mogelijk in de vrije samenleving:** Onderzoek wijst steeds weer uit dat het positieve effect groter is als interventies in de vrije samenleving worden uitgevoerd dan in een gesloten setting.[138] Deelnemers mogen, afhankelijk van hun fase in het Fasenmodel, bij een externe werkgever werken en op verlof naar hun gezin/familie, of sporten bij de lokale gym. De hele werkwijze is ontwikkeld om de deelnemer zoveel mogelijk te laten wennen en ingroeien in de vrije samenleving. Zie voor meer informatie element 3 en de ⊙ Richtlijnen Fasenmodel.

LEEFKLIMAATFACTOR 6: FYSIEK WELBEVINDEN

UITGANGSPUNTEN

- **Kwaliteit en kwantiteit van het eten:** Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie[139] hebben de kwaliteit en kwantiteit van voeding in detentie een niet te onderschatten betekenis voor de kwaliteit van leven.
- **Zelf eten bereiden:** In een aantal studies wordt bevestigd dat het zelf kunnen koken een positieve invloed heeft op andere aspecten van het leefklimaat, zoals de ervaren autonomie.[140,141] Zie ook leefklimaatfactor 2.
- **Sport en bewegen:** Verschillende onderzoeken wijzen op de mogelijk gunstige effecten van sport en beweging voor gedetineerden.[142,143,144] Zie ook leefklimaatfactor 5.
- **Medische zorg:** Dat een verpleegkundige in huis is helpt bij korte lijnen rond medische kwesties en rond het medicatiebeleid, hetgeen bij diverse deelnemers aan de orde is.

→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Grondhouding
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Werk en Dagbesteding
→ Lees meer in ⊙ Richtlijnen Fasenmodel

RANDVOORWAARDE 1

NETWERKORGANISATIE: OUTREACHEND, GERICHT OP DUURZAME BORGING

Doel

Door samenwerking tussen deelnemer en relevante organisaties in de regio wordt gewerkt aan continuïteit en een soepele overgang van binnen naar buiten.

Theoretisch kader

Gezamenlijke ondersteuning vanuit detentie en maatschappelijke instanties is belangrijk om de overgang van binnen naar buiten goed te laten verlopen en terugval te voorkomen.[145] Vooral gedetineerden met complexe problemen ontberen vaak deze hulp.[146] Terwijl juist zij, met verhoogde risico's op terugval, extra baat hebben bij goede ondersteuning tijdens en na uitstroom. In element 2 is gerefereerd aan een proef waarin reclasseringswerkers binnen detentie werkten. Zij gaven aan op die manier beter te kunnen inspelen op de behoeften van de gedetineerden.[147,148] Dat is precies het uitgangspunt van de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze: door vanuit detentie samen te werken met lokale partners wordt al vanaf dag één outreachend gewerkt aan terugkeer, met als doel duurzame borging van de ontwikkelingen die de deelnemer tijdens zijn verblijf in de op krachten en re-integratie gerichte (detentie-)voorziening bereikt heeft. Onderzoek laat immers zien dat nazorg het meest effectief is als deze gericht is op continuïteit[149], waarbij in elk geval sprake is van een goede samenwerking tussen het gevangeniswezen en reclassering, al startend in detentie, en een goede aanpak voor praktische hulp op het gebied van huisvesting, scholing en werk, en geïntegreerde en op de individuele persoon afgestemde zorg (medisch, psychiatrisch, verslaving). Zie voor meer informatie ook element 2. In onderzoek onder mannen tussen de 18 en 32 jaar met een hoog risico op recidive van geweldsmisdrijven concluderen de onderzoekers dat het belangrijk is dat organisaties samen optrekken. Publieke veiligheid is de verantwoordelijkheid van een integraal sociaal systeem in plaats van één organisatie.[150] Ook systematisch literatuuroverzicht[151] vindt vooral veelbelovende bevindingen voor aanpakken volgens de *strength-based* benadering. En met name voor aanpakken waarvan continuïteit van zorg integraal onderdeel is om een soepele overgang van detentie naar de samenleving te realiseren (zie voor een nadere toelichting op deze studie element 4). De bevindingen vragen om duidelijke communicatie tussen detentie-medewerkers en maatschappelijke instanties buiten. Verder is de duur van het programma van minder belang dan de intensiteit: intensievere nazorgprogramma's zijn geassocieerd met lagere recidivecijfers.[152]

Publieke veiligheid is de verantwoordelijkheid van een integraal systeem.[153]

UITGANGSPUNTEN

- **Uitgangspunt duurzame borging:** Binnen de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze wordt vanaf dag één outreachend samengewerkt met lokale partners aan een duurzame terugkeer van de deelnemer.
- **Samenwerkingspartners als netwerkorganisatie:** De samenwerking tussen de voor de re-integratie relevante instanties wordt bij voorkeur in een netwerkorganisatie georganiseerd. Partners zijn de PI, 3RO en lokale gemeenten. Hier kunnen andere partners bijkomen, bijv. de lokale voorziening voor (forensische) ggz, begeleid wonen organisaties en woningbouwcorporaties waarmee wordt samengewerkt rond de re-integratie van deelnemers. De netwerkpartners voelen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor de re-integratie van de deelnemers richting de maatschappij. Een kernteam is het hart van de netwerkorganisatie. Het kernteam komt regelmatig bijeen en heeft een duidelijke overlegstructuur.

RANDVOORWAARDE 2

MULTIDISCIPLINAIR TEAM

Doel

Door te werken met verschillende disciplines wordt vanuit verschillende expertises samengewerkt aan herstel, een succesvolle re-integratie en een delictvrij leven van deelnemers.

Theoretisch kader

Delictgedrag ontstaat door een combinatie van criminogene factoren (zie element 1), zoals een criminele voorgeschiedenis, antisociale denkpatronen, middelengebruik, werkloosheid en gebrek aan sociale steun. Hoe meer risicofactoren aanwezig zijn, hoe groter de kans op een delictpleging.[154,155] DJI rapporteert dat gemiddeld bij 60% van de gedetineerden sprake is van psychiatrische problematiek en bij 50% van een verslaving.[156] Bovendien is onder gedetineerden vaker sprake van verlieservaringen, trauma en mishandeling dan in de algemene bevolking.[157,158] In de meeste gevallen gaat het om een opeenstapeling van de problemen. Volgens het Risk-Need-Responsivity model (RNR)[159] is ondersteuning effectief wanneer deze qua intensiteit en inhoud aansluit bij het recidiverisico, de criminogene behoeften en de responsiviteit van de persoon. Het gaat om maatwerk. Door risicofactoren te verminderen en beschermende factoren te versterken, neemt de kans op recidive af. Een multidisciplinair team kan al de leefgebieden meenemen en ervoor zorgen dat er geen blinde vlekken ontstaan. Omdat mensen uit verschillende disciplines samenwerken is er meer kennis in huis om complexe problematiek te begrijpen en aan te pakken. De aanpak is daarmee meer integraal, met aandacht voor achterliggende oorzaken. De deelnemer wordt niet enkel gezien vanuit één probleem of discipline, maar als geheel persoon binnen verschillende systemen, zoals gezin en buurt. Dat sluit goed aan bij element 1 waar op maat werken centraal staat. Op maat werken vanuit een multidisciplinair team vergroot de kans dat wat écht nodig is, aandacht krijgt.

Hier zijn de casemanagers er gewoon. De deur staat open en als je hen wat vraagt helpen ze je, of je klopt even aan en ze helpen je.

- Deelnemer

UITGANGSPUNTEN

- **Samenwerking vanuit verschillende disciplines:** Deelnemers hebben problemen op verschillende gebieden. Omdat verschillende disciplines samenwerken is er meer kennis in huis om complexe problematiek te begrijpen en aan te pakken.
- **Team op locatie:** Binnen de werkwijze werken medewerkers op executief niveau vanuit verschillende disciplines samen op locatie: psycholoog, senior casemanagers, zbiw-ers, verpleegkundige en een arbeidsmedewerker (tuin). Ook met de reclassering en de gemeenten zijn er korte lijnen, waarbij zij bij voorkeur regelmatig op de locatie aanwezig zijn.
- **DJI en zorg-achtergrond:** Binnen de werkwijze wordt bewust gewerkt met een gemêleerd team met zowel DJI- en zorgexpertise. Gaandeweg ontstaat een begeleidingsstijl met steeds meer gedeelde visie, waarbij diversiteit in expertise als meerwaarde wordt gezien.
- **Breder team rond de deelnemer:** Daarnaast wordt per deelnemer een breder team gevormd met instanties die passen bij de hulpvraag. Zo werken interne en externe professionals samen op maat. Bij Trajectgesprekken sluiten de externe professionals zoveel mogelijk aan.

- **Trajectgesprek:** Iedere 6 á 8 weken vindt er een Multidisciplinair Overleg (MDO) rond een deelnemer plaats, in de werkwijze heet dit het Deelnemersoverleg. Een week hieraan voorafgaand vindt er een Trajectgesprek plaats. Doel is een integrale aanpak en zorgen dat beslissingen goed onderbouwd zijn en gedragen worden door alle betrokkenen. In het Trajectgesprek komen het sociaal netwerk van de deelnemer en de betrokken professionals samen. De deelnemer is zelf aanwezig en zit het overleg bij voorkeur zelf voor (zie ook element 1).

RANDVOORWAARDE 3

KLEINSCHALIG: LAAGDREMPELIG, KORTE LIJNEN

Doel

Vanuit kleinschalige invulling van de detentiecontext de optimale context bieden voor het werken aan herstel en een succesvolle en duurzame re-integratie van deelnemers.

Theoretisch kader

Hoewel empirisch onderzoek naar een direct effect op recidive ontbreekt of geen directe effecten op recidive toont,[160] wijzen diverse studies op kwalitatieve voordelen van kleinschalige detentievoorzieningen, mits goed geïmplementeerd. Uit onderzoek blijkt dat kleinere gevangenissen vaak beter scoren op zaken als veiligheid, respect en begeleiding dan grote gevangenissen,[161,162,163] hoewel de detentiepopulatie in omvang tussen de onderzoeken behoorlijk varieert. De kleinschalige voorzieningen lijken een betere context te bieden voor een werkwijze op maat en voor een positief ondersteunend leefklimaat en relationele beveiliging. Op kleinere afdelingen ervaren gedetineerden het contact met medewerkers positiever en voelen zij zich veiliger.[164,165] In Nederland zijn echter nog nauwelijks kleinschalige detentievoorzieningen en ontbreekt empirisch onderzoek naar kleinschaligheid. In 2020 is de Kleinschalige Detentievoorziening Middelburg (KVM) opgezet als pilotproject. Deze voorziening richt zich op mannelijke zelfmelders met een detentieperiode van maximaal 1 jaar. De evaluatie[166] van dit project toont positieve resultaten wat betreft de bijdrage aan re-integratie en voorkomen van detentieschade. Het is echter niet duidelijk of deze resultaten komen door het behoud van werk en inkomen op zichzelf, door de aanpak of door de kleinschaligheid van de KVM. Algemeen kan gesteld worden dat vooralsnog niet duidelijk is wat het effect is van de grootte van de afdeling zelf ten opzichte van de sfeer en aanpak. Onderzoek in alle gesloten Noorse inrichtingen komt tot de vrij robuuste conclusie dat in gevangenissen met minder dan 50 gedetineerden medewerkers positiever zijn over het contact dat zij met gedetineerden onderhouden dan in grotere inrichtingen.[167,168] In het onderzoek naar Huis van Herstel Twente[169] is gevraagd of de aanpak ook mogelijk is in een reguliere PI. Zowel medewerkers als deelnemers geven aan dat de werkwijze in een grootschalig opgezette PI-afdeling uitdagend is. De aanpak kenmerkt zich juist door korte lijnen tussen medewerkers en deelnemers en dat is volgens hun ervaring op een grote afdeling moeilijker te realiseren. De deelnemers benoemen ook iets anders. Zij ervaren een positieve en veilige sfeer op de locatie. Binnen de op krachten en re-integratie gerichte voorziening houdt men rekening met elkaar. Daardoor is er ruimte om kwetsbaar te zijn en aan zichzelf te werken, iets wat in een reguliere PI volgens de deelnemers vanwege het klimaat dat er heerst veel moeilijker is. Duidelijk is dat kleinschaligheid de voorkeur heeft van zowel medewerkers als deelnemers. Nader onderzoek moet uitwijzen wat de ideale grootte is van een afdeling om een op krachten en re-integratie gerichte detentie vorm te kunnen geven. Nader onderzoek moet tevens uitwijzen of binnen grotere PI's afdelingen kunnen worden ingericht die kleinschalig werken en waar deelnemers, met hulp van de uitgangspunten in deze werkwijze, op effectieve wijze worden ondersteund bij het versterken van krachten en bij hun re-integratie.

Hier kan je weer jezelf worden, je wordt serieus genomen. De stress die daardoor afzakt is belangrijk, want daardoor kan je weer toekomen aan re-integratie.

- Deelnemer

UITGANGSPUNTEN

- **Ondersteunende context:** De kleinschalige opzet binnen de werkwijze maakt maatwerk, responsiviteit en een positief leefklimaat met relationele beveiliging mogelijk. De ideale omvang van de locatie en het ideale aantal deelnemers zijn echter nog niet vastgesteld.
- **Korte lijnen:** Deelnemers noemen de korte lijnen met medewerkers, vooral met de senior casemanager, als belangrijk. In een reguliere PI is dit volgens hen door de grotere groep en beperkte tijd moeilijker te realiseren.
- **Kwetsbaar zijn:** Volgens deelnemers heerst binnen de op krachten en re-integratie gerichte voorziening een andere sfeer. Deelnemers zijn gemotiveerd om aan hun doelen te werken en er is minder sprake van haantjesgedrag dan in de reguliere grotere PI. Juist deze respectvolle en ondersteunende omgeving maakt het mogelijk om aan zichzelf te werken, ook wanneer dat kwetsbaar of ontregelend kan zijn.

RANDVOORWAARDE 4

METHODISCHE REFLECTIE

Doel

Effectief methodisch werken volgens de werkwijze.

Theoretisch kader

Methodische reflectie heeft aanzienlijke positieve effecten. Het bevordert niet alleen de professionele ontwikkeling, maar draagt ook bij aan het welzijn van medewerkers en de kwaliteit van hun werk. Professionals die gebruikmaken van een onderbouwde en theoretisch samenhangende werkwijze, die achter de werkwijze staan en verwachten dat deze resultaten oplevert, erop vertrouwen volgens de werkwijze te kunnen werken en concrete feedback vragen op hun eigen handelen en zichzelf en elkaar kritisch bevragen op keuzes en handelen, zijn duidelijk effectiever dan professionals die dit niet doen.[170,171] Onderzoek in de Penitentiaire Inrichting (PI) Vught toont verder dat begeleide reflectie bijdraagt aan de veerkracht van medewerkers en dat het hun leervermogen versterkt en uit studies blijkt dat gezamenlijke casusleersessies en teamleren binnen gevangenissen effectief zijn in het verbeteren van de professionele ontwikkeling. Reflectiepraktijken kunnen ook bijdragen aan het verminderen van psychosociale risico's, zoals stress en burn-out, bij penitentiair medewerkers.[172] Gezamenlijke reflectiebijeenkomsten bevorderen bovendien de onderlinge communicatie en samenwerking binnen teams. Door regelmatig samen te reflecteren op beroepsdilemma's, ontwikkelen medewerkers een gedeeld begrip van professionele standaarden en waarden, wat de cohesie en effectiviteit van het team versterkt.[173,174]

UITGANGSPUNTEN

- **Teambesprekingen:** Er zijn periodiek teambesprekingen waarin inhoudelijke thema's of de teamsamenwerking centraal staan. Voorbeelden van thema's zijn ervaringsdeskundigheid en reflectie op terugplaatsingen naar de PI, het op maat werken of relationele beveiliging.
- **Teamkrachtbespreking:** Bij voorkeur iedere twee weken is er een Teamkrachtbespreking waarbij de focus ligt op het Krachtgericht werken. Bij voorkeur is er één of zijn er twee Krachtwerkcoach(es). Deze zit(ten) deze teambesprekingen voor. Medewerkers kunnen een leervraag of casuïstiek inbrengen met betrekking tot Krachtgericht werken, en in deze bespreking wordt daar samen op gereflecteerd zodat men van elkaar en samen kan leren.

- **Reflectievragen werkwijze:** Bij de op krachten en re-integratie gerichte werkwijze hoort een kaartenspel met ⊙ **Reflectiekaarten** over de werkwijze, bedoeld om per element van de werkwijze te reflecteren, te leren en leervragen rond methodisch werken te formuleren. De reflectievragen kunnen individueel of met het team worden gebruikt. Aanbevolen wordt om deze ten minste elk kwartaal met het team te bespreken, en vaker indien nodig.
- **Mentorevaluaties:** Binnen de werkwijze vindt na elke uitstroom van elke deelnemer een evaluatie plaats. Mentoren bespreken samen, bij voorkeur met de psycholoog, de casus en reflecteren op doelen, resultaten, wat goed en minder goed ging en welke leerpunten uit het traject van deze deelnemer naar voren komen.
- **Intervisie:** Aanbeveling is om intervisiegroepen in te richten, begeleid door een externe begeleider. In deze intervisiegroepen staat het met elkaar reflecteren op het eigen handelen centraal. De intervisie vindt bij voorkeur eens per acht weken plaats.
- **Coaching:** Ook is het belangrijk iedere medewerker individuele coaching te bieden, waarin individuele leer- en ontwikkelvragen centraal staan. Het werken met een nieuwe werkwijze op een op krachten en re-integratie ingerichte locatie brengt ook persoonlijke thema's met zich mee. In individuele coaching kunnen deze het beste worden belicht en uitgewerkt.

Ik vind uitdaging prettig in mijn werk, dat vind ik hier. (…)

- ZBIW-er

→ Gebruik ook de bij de werkwijze behorende ⊙ **Reflectiekaarten**

RICHTLIJNEN GRONDHOUDING EN NETWERKORGANISATIE

GRONDHOUDING

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

8 PIJLERS VAN ONZE GRONDHOUDING

GERICHT OP DE DEELNEMER:

1. JIJ HEBT DE REGIE OVER JOUW TOEKOMST NA DETENTIE
2. WE PRATEN MÉT JOU EN LUISTEREN NAAR WAT JIJ NODIG HEBT
3. JIJ WERKT AAN DE DOELEN DIE BELANGRIJK ZIJN VOOR JOUW RE-INTEGRATIE EN WIJ ONDERSTEUNEN JOU WANNEER NODIG
4. WE BETREKKEN DE MENSEN DIE VOOR JOU BELANGRIJK ZIJN

GERICHT OP DE INTERNE SAMENWERKING:

5. ÉÉN TEAM, ÉÉN MISSIE: WE WERKEN SAMEN AAN DE RE-INTEGRATIE EN RESOCIALISATIE VAN DE DEELNEMERS
6. WE ONDERSTEUNEN ELKAAR, LEREN VAN EN MET ELKAAR EN HOUDEN ELKAAR SCHERP

GERICHT OP DE NETWERKORGANISATIE:

7. ALLE NETWERKPARTNERS ONDERSTEUNEN DE RECOSIALISATIE EN RE-INTEGRATIE VAN DE DEELNEMERS
8. ALLE NETWERKPARTNERS ZOEKEN SAMEN EN CREATIEF NAAR OPLOSSINGEN OP MAAT

NETWERKORGANISATIE

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

De op herstel en re-integratie gerichte werkwijze is ontwikkeld en beproefd in Huis van Herstel Twente. Huis van Herstel Twente is een partnerschap van de PI Almelo, de 14 Twentse gemeenten en 3RO. Het is een regionale kleinschalige detentievoorziening waar Twentse gedetineerde burgers met problemen op meer dan één leefgebied in de laatste fase van detentie begeleiding en/of zorg op maat krijgen. Zo worden zij ondersteund bij de overgang van detentie naar de maatschappij, waarmee het recidiverisico afneemt. Er wordt intensief samengewerkt met gemeenten, reclassering, (zorg)organisaties en instanties.

www.huisvanhersteltwente.nl

'Als ik vanuit de PI direct naar buiten zou gaan, zonder de hulp die ik hier krijg, dan stond ik met de blauwe zak buiten, had ik geen goed inkomen of werk georganiseerd en zat ik binnen een maand weer binnen. Ik heb toch geld nodig, dus dan zou ik dat op een andere manier gaan regelen. Dat weet ik zeker.'

Reclassering Nederland | Leger des Heils | VERSLAVINGS RECLASSERING GGZ reclasseren met zorg | Dienst Justitiële Inrichtingen Ministerie van Justitie en Veiligheid

Alle Twentse gemeenten: **Almelo, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand en Wierden**

Huis van Herstel Twente

RICHTLIJNEN SCREENING EN DIAGNOSTIEK

SCREENING EN DIAGNOSTIEK

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

TOT EN MET PLAATSING:

Vrijblijvende aanmelding via formulier, mail of telefonisch.

De voorziening in contact met casemanager zendende inrichting: onderzoekt geschiktheid o.b.v. de plaatsingscriteria (z.o.z.).

Potentiële kandidaat wordt binnen de voorziening besproken in het Instroom-overleg (MDO) met psycholoog, locatiemanager, casemanager, zbiw-er.

Intake: Potentiële kandidaat krijgt intake in de PI met psycholoog en casemanager van de voorziening en bij voorkeur mentor/casemanager van de zendende inrichting (PI).

De voorziening vraagt de gemeente waar de potentiële kandidaat geregistreerd staat of na uitstroom wil gaan wonen of zij plaatsing in de voorziening ondersteunen.

De voorziening informeert bij politie en Veiligheidshuis naar bijzonderheden en evt. risico's om rekening mee te houden.

Casemanager zendende inrichting wint advies in bij het OM en Informatie-punt Detentieverloop (IDV) i.v.m. evt. slachtofferwensen. Bij locatieverbod wordt aanvullend deeladvies electronische monitoring (EM) aangevraagd bij reclassering.

De voorziening heeft in elk geval nodig: OM advies en Detentie- en Re-integratieplan (D&R). Is (verdiepings-)diagnostiek gedaan, dan wordt dit opgevraagd, idem bij Risicotaxatie en/of Delictanalyse. Is in D&R diagnostiek geadviseerd, dan is het uitgangspunt dat dit binnen de PI is gedaan.

De voorziening komt o.b.v. alle informatie in de Weegtafel tot een positief advies of afwijzing; en zendt dit naar casemanager zendende inrichting.

Casemanager zendende inrichting agendeert intern de selectie voor het MDO en de VrijhedenCommissie (VC). Na bespreking verzendt deze de selectie, samen met het Weegtafeladvies naar de Dienst Individule Zaken (DIZ). DIZ beslist over wel of niet plaatsen.

Bij positief Weegtafeladvies plannen aanstaande mentoren een kennis-makingsgesprek met de potentiële deelnemer op locatie (PI) waar hij verblijft. Zij maken een start met de eerste Krachteninventarisatie.

SCREENING EN DIAGNOSTIEK

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

GEDURENDE VERBLIJF:

Opstellen Actieplan o.b.v. alle documentatie en Krachteninventarisatie. Actieplan wordt opgesteld door de deelnemer en de voorziening samen.

Opstellen Verlofplan door de deelnemer en de voorziening samen.

Elke 6 á 8 weken actualisatie Krachteninventarisatie met oog op het komende Trajectgesprek.

Elke 6 á 8 weken Trajectgesprek: deelnemer, medewerkers, partner/ betrokken netwerk, reclassering, evt. andere betrokkenen (professionals) en nazorgcoördinator: ontwikkelingen, nieuwe inzichten en voortgang op de doelen in het Actieplan worden besproken en afspraken worden gemaakt.

Uitstroomfase: Bij voorkeur vindt Risicotaxatie plaats. De deelnemer presenteert de resultaten in het Trajectgesprek. Met het sociaal netwerk, betrokken instanties en gemeente wordt besproken wat de resultaten voor de fase na uitstroom betekenen.

DOELGROEP

De werkwijze is ontwikkeld voor de volgende doelgroep:

- Gedetineerde met problemen op meer dan één leefgebied: wonen, financiën, werk en inkomen, sociaal netwerk, middelengebruik/verslaving, psychosociaal functioneren, (vermoeden van) licht verstandelijke beperking, gezondheid en zelfzorg lichamelijk, langere detentieduur (begeleiding bij de overgang terug naar de maatschappij wenselijk ten gevolge van detentieschade).
- Gedetineerde is gemotiveerd om actief te werken aan zijn herstel, resocialisatie en re-integratie met de geboden hulp.
- Maximale duur tot einde detentie is 18 maanden.
- Gedetineerde stroomt uit in één van de betrokken gemeenten/heeft binding met de betrokken gemeenten.

De werkwijze is niet ontwikkeld voor gedetineerden met:

- Opgelegde levenslange gevangenisstraf, tbs of ISD.
- Vertrekplicht of uitlevering.
- Plaatsing in extra beveiligde inrichting of op terroristenafdeling.
- Ernstige beheersproblematiek en/of groepsongeschiktheid.
- Hoog risico op ontvluchting.
- Indicatie voor klinische behandeling.
- Ernstige psychiatrische problematiek waarbij sprake is van destabilisatie en/ of decompensatie.
- Ernstige verslavingsproblematiek waarbij geen abstinentie aanwezig is of waarbij sprake is van destabilisatie of psychische decompensatie.
- Verstandelijke beperking die het onmogelijk maakt om aansluiting te vinden bij de werkwijze.

RICHTLIJNEN FASENMODEL

FASENMODEL

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

5 FASEN IN RELATIE TOT RE-INTEGRATIE EN VRIJHEDEN

1

WENNEN (WEEK 1-3)
- Gedetineerde wordt 'deelnemer'.
- Wennen aan omgeving, regels, ritme, routine, mogelijkheden en vrijheden (bijv. telefoon, kamersleutels).
- Wennen aan de enkelband.
- Kennismaking met medewerkers en evt. behandelaren.
- Partner/gezin/netwerk uitnodigen voor eerste bezoek.
- Start organiseren praktische zaken (bijv. bankrekening, digi-d, schuldenoverzicht, huisvesting na detentie).
- Afronden Krachteninventarisatie en wensen t.a.v. werk.
- Wk 1: deelnemer blijft op het terrein.
- Wk 2-3: deelnemer mag onder begeleiding van zbiw-er naar de winkel en praktische zaken organiseren.

2

RITME OPDOEN
- Verder opbouwen ritme, invulling vrije tijd en routines.
- Verder opbouwen werkrelatie deelnemer-medewerkers.
- Betrekken partner/systeem/netwerk in o.a. Trajectgesprekken en samen kijken welke doelen gelden rond het systeem/gezin.
- Vervolg organiseren praktische zaken.
- Starten met dagbesteding/werk/opleiding.
- Starten/voortzetten individuele behandeling (op indicatie).
- Starten van het Groepsaanbod (behandeling).
- Maken Actieplan, Verlofplan volgens richtlijnen (zie infographic).
- Vanaf wk 7-8: elke 6 wk Trajectgesprek met (in)formeel netwerk.
- Vervolg bezoek ontvangen op locatie.
- Bij een goedgekeurd bezoekadres, mogelijkheid tot aanvragen extramuraal bezoek.
- Oriëntatie Verlofpas t.b.v. maatschappelijke activiteiten in fase 3.

3

VRIJHEID EN ZELFSTANDIGHEID VERGROTEN (VANAF LAATSTE JAAR)
- Continueren ritme, vrije tijd, werk/opleiding, werkrelatie.
- Vervolg organiseren praktische zaken.
- Deelnemer kan 4 dagen per week werken bij een externe werkgever en is 1 dag op locatie voor begeleiding, behandeling en (Traject-)gesprekken.
- Mag met Verlofpas voor maatschappelijke activiteiten naar buiten zonder begeleiding en mag op extramuraal bezoek.
- Krachteninventarisatie en Actieplan bijstellen waar nodig.
- Uitvoeren en evalueren Verlofplan.
- Inventarisatie behoefte en mogelijkheden herstel met slachtoffer en organiseren wat nodig is.
- Oefenen met wat deelnemer leert in behandeling.
- Elke 6 wk: Trajectgesprek, zoveel mogelijk in aanwezigheid van eigen netwerk/partner.

FASENMODEL

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

5 FASEN IN RELATIE TOT RE-INTEGRATIE EN VRIJHEDEN

4

UITSTROOMFASE (MET/ZONDER VI)
- Deelnemer kan gaan uitstromen; onderzocht wordt wat nodig is om tot goede uitstroom te komen.
- Bij voorkeur een Risicotaxatie. Resultaten worden door deelnemer gepresenteerd in het laatste Trajectgesprek.
- Laatste Actieplan bijwerken en lopende acties overdragen aan reclassering, (woon-)begeleiders/behandelaren, gemeente en andere betrokken professionals.
- Laatste Trajectgesprek i.o.m. deelnemer bij deelnemer thuis, met mentor, (in)formeel netwerk, begeleider/behandelaar, reclasseerder en gemeente.
- Met alle betrokkenen afspraken maken voor contact/ ondersteuning in de weken voor en na uitstroom. Tevens lijst aanleggen met contactpersonen en wie waarvoor bereikbaar is. Op basis van vrijwilligheid.
- Bespreken hoe deelnemer afscheid neemt.

5

NAZORG
- Na uitstroom wennen aan nieuwe woonplek, nieuwe rollen en bijkomende verantwoordelijkheden en afspraken.
- Mentor bezoekt deelnemer op zijn nieuwe woonplek. Op basis van vrijwilligheid.
- Deelnemer uitnodigen op de voorziening voor contact/luisterend oor. Op basis van vrijwilligheid.
- Met toestemming van deelnemer contact onderhouden met begeleider/behandelaar en reclassering. Indien gewenst sluit mentor aan bij MDO.

Het Fasenmodel beschrijft wat een deelnemer kan verwachten van zijn traject in de op krachten en re-integratie gerichte voorziening. Voorstel voor doorstroom naar een volgende fase wordt door de mentor, na afstemming met de deelnemer, ingebracht tijdens het MDO. Het MDO geeft akkoord.

Een deelnemer doorloopt alle vijf de fasen. Afhankelijk van de duur van verblijf, gedrag en inzet duurt een fase langer of minder lang. Als een deelnemer zich goed aan de afspraken houdt, een goede werkrelatie heeft en inzet laat zien in het werken aan zijn re-integratie, kan hij (als zijn tijdspad dat toelaat) doorstromen naar een volgende fase.

Blijkt dat de deelnemer bepaalde vrijheden nog niet of tijdelijk niet kan hanteren of dat hij veel aansturing nodig heeft of zich aan het ritme en het contact onttrekt, dan kan hij tijdelijk een fase terug. Van daaruit kan hem meer kader en ondersteuning geboden worden. Zo kan hij de structuur terugvinden om weer te kunnen doorstromen naar een volgende fase.

RICHTLIJNEN WERK EN DAGBESTEDING

WERK EN DAGBESTEDING

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

PROCES VAN DE EERSTE 4 WEKEN:

UITGANGSPUNTEN:
- 1e week is wenweek.
- Deelnemer blijft eerste 3 weken op locatie.
- Extern werken bij eigen werkgever mag in het laatste jaar voor uitstroom, na positieve screening externe werkgever.
- 32 uur per week werken/dagbesteding, tenzij behandeling dit niet mogelijk maakt.
- Op maan- of woensdag zijn deelnemers met behandeling vrij van werk/dagbesteding.

WENWEEK — WEEK 1
- Rondleiding op alle (dagbestedings-)activiteiten.
- Vervolg Krachteninventarisatie en wensen rond werk.
- Inkomst MDO: met deelnemer in gesprek over werk/dagbesteding: motivatie, ervaring in PI. Vóór dit MDO stroomt deelnemer niet al in in een activiteit. Doel is: eerst wennen. In het MDO wordt besloten welke activiteit deelnemer gaat doen.

VOORBEREIDING START WERK/ACTIVITEIT — WEEK 2-3
- Plan maken: afspraken over dagen, tijdstippen van werk/activiteit, evt. urenopbouw, verwachtingen van wat deelnemer gaat doen (taakomschrijving), hoe werkmeester ondersteuning biedt, hoe om te gaan met afmelding/ziekte/te laat komen en als deelnemer bij andere activiteit aanwezig moet zijn (overleg, behandeling, etc.) en evaluatie.
- Duidelijke afspraken over op tijd komen, houding, samenwerken en feedback ontvangen.
- Deelnemers in hun laatste jaar: screenen evt. externe werkgever (in tussentijd dagbesteding op locatie).
- Als aan de orde: aanvraag re-integratieverlof voor extramurale arbeid.
- Als aan de orde: afspraken over afstemming met externe werkgever.

START WERK/DAGBESTEDING — WEEK 4
- Deelnemers die nog langer dan 1 jaar in de voorziening verblijven: dagbesteding op (een project van) de locatie.

WERK/DAGBESTEDING — NA WEEK 4
- Het werkplan loopt door met periodieke evaluaties.

WERK EN DAGBESTEDING

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

AANBOD DAGBESTEDING VAN OF OP DE LOCATIE:

- PROJECT/FABRIEK
- REINIGING
- KEUKEN
- GROENVOORZIENING
- MOESTUIN
- ONDERHOUD/REPARATIE FIETSEN

>>> ZIE INTERN HANDBOEK VOOR DETAILS

DOELEN ROND WERK/DAGBESTEDING:
- Dag- en nachtritme.
- Inzicht in interesses, motivatie en vaardigheden.
- Herstel: zelfherstel en met maatschappij.
- Vergrote kansen of werk en inkomen na detentie.

PRAKTISCHE ONDERSTEUNING:
Medewerkers ondersteunen de deelnemers door mee te gaan (als nodig) naar afspraken bij de werkgever, sollicitatie-gesprekken voor te bereiden en na te bespreken, etc. Ook wordt periodiek een regionale werkgeversmarkt geïnitieerd.

RICHTLIJNEN VERLOF

VERLOF

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

Re-integratieverlof is in de wet Straffen en Beschermen toegestaan als het verlof een concreet re-integratiedoel dient of het sociaal netwerk/ gezin. Het verlof staat dus in dienst van het op orde krijgen van de vijf basisvoorwaarden voor re-integratie (identiteitsbewijs, inkomen, huisvesting, schulden en zorg) en contactonderhoud of -opbouw met het sociaal netwerk/gezin.

Drie criteria bepalen of het verlof ook daadwerkelijk wordt verleend:
- Gedetineerde moet aantoonbaar actief aan zijn re-integratie werken.
- Risico's: verlof moet verantwoord zijn met het oog op de veiligheid van de samenleving.
- Slachtofferbelangen: onderzocht wordt of er gevoeligheden bestaan bij slachtoffers/nabestaanden en of hun veiligheid in het geding is.

De directeur van de PI beoordeelt of van deze drie criteria sprake is en of het verlof het werken aan een concreet re-integratiedoel dient.

De werkwijze wijkt voor de volgende twee vormen van verlof af van het beleid in de PI. De werkwijze hanteert:
- Kortdurend verlof (KDV): begint en eindigt op dezelfde dag.
- Langdurend verlof (LDV): max. 76 uur per maand (3 overnachtingen).

VERLOFPLAN:

18-12 MAANDEN VOOR EINDE DETENTIE

- Alleen kortdurend re-integratieverlof (KDV) voor speciale gelegenheden (maatwerk).
- Het KDV begint en eindigt op dezelfde dag.

12-6 MAANDEN VOOR EINDE DETENTIE

- Combinatie van afwisselend KDV en LDV.
- De ene week KDV, de andere week LDV.
- LDV betreft één overnachting en is van bijv. zaterdag 08:00 uur tot en met zondag 21:30 uur.
- Tussendoor KDV voor speciale gelegenheden of als het de re-integratie (naar werk, gezin) dient (maatwerk).

6-3 MAANDEN VOOR EINDE DETENTIE

- Iedere week LDV met één overnachting van bijv. zaterdag 08:00 uur tot en met zondag 21:30 uur.
- Tussendoor KDV voor speciale gelegenheden of als het de re-integratie (naar werk, gezin) dient (maatwerk).

3-0 MAANDEN VOOR EINDE DETENTIE

- Iedere week LDV met één overnachting van bijv. vrijdag 08:00 uur tot en met zondag 21:30 uur.
- Tussendoor KDV voor speciale gelegenheden of als het de re-integratie (naar werk, gezin) dient (maatwerk).

VERLOF

Herstelgerichte detentie: Een op krachten en re-integratie gerichte werkwijze

VERLOFPLAN

RICHTLIJNEN AANVRAGEN EN EVALUEREN VERLOFPLAN:

- Over verlofplan wordt eenmalig een beslissing gevraagd bij de selectie-functionaris (DIZ) voor de gehele periode van verblijf. Na positieve beslissing gaat het verlofplan in.
- Deelnemer en mentor bespreken tweewekelijks de voortgang van het verlof. De mentor rapporteert hierover.
- Zeswekelijks worden deze bevindingen besproken in het Deelnemersoverleg (MDO).
- Bij bijzonderheden vindt altijd tussentijdse agendering plaats in het Deelnemersoverleg.

DOEL VERLOFPLAN:

Met het verlofplan bouwt de deelnemer stapsgewijs het verlof op. Zo kan hij geleidelijk wennen aan de vrijheden. Het verlofplan is ontwikkeld voor de gehele duur van verblijf. Dit geeft de deelnemer en zijn familie/netwerk duidelijkheid, inzicht en structuur.

'Geleidelijke vrijlating, in de vorm van het verlenen van externe vrijheden, kan het re-integratieproces bevorderen en zelfs recidiveverlagend werken.'

- Doekhie , Koenraadt, & Den Besten 2024 (p.206)

Als je vanuit de PI direct naar buiten zou gaan dan ga je van 0 naar 100. Hier wordt in stapjes gewerkt aan percentages van het weer naar buiten gaan.

- Deelnemer

LITERATUUR

1. Wolf, J. (2019). *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie.* Bussum: uitgeverij Coutinho.
2. Valenkamp, M., Nieuwsland, S., & Van der Horst, R. (2026). *Huis van Herstel Twente. Rapportage actieonderzoek.* Hogeschool Rotterdam, lectoraat Vakmanschap Forensische zorg.
3. Andrews, D.A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis/Anderson.
4. Laws, D.R., & Ward, T. (2011). *Desistance and sexual offending: Alternatives to throwing away the keys.* New York, NY: Guildford Press.
5. Bosker, J. (2024). Beïnvloeden en afbouwen van delictgedrag: RNR-model, Good Lives Model en effectieve interventies. In: *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. Bosker, J., & Menger, A. Uitgeverij WSP. (p.86-100).
6. Bonta, J., & Andrews, D.A. (2017). *The Psychology of Criminal Conduct*. (6th ed.) New York: Routledge.
7. Andrews, D.A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis.
8. Favril, L., & Dirkzwager, A. (2019). De psychische gezondheid van gedetineerden in België en Nederland: een systematisch overzicht. *Tijdschrift voor Criminologie* 2019 (61) 1, 5-33.
9. Willis, G. & Ward, T. (2013). The good lives model: Evidence that it works. In L. Craig, L. Dixon, & T.A. Gannon (2013), *What Works in Offender Rehabilitation: An evidence based approach to assessment and Treatment* (pp. 305-318). West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
10. Noom, S., & Van den Berg, J.W. (2019). Het Good Lives Model als start van de behandeling van zedendelinquenten. Een praktische toepassing. *www.tijdschriftvoorseksuologie.nl*, 43(1), 23-30.
11. Noom, S., Van den Berg, J.W., & Breij, M. (2021). Risico-versus herstelgericht werken met delinquenten : duivels dilemma of verrijking van de behandeling? *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 2021, 51(4), 350-357.
12. Wolf, J. (2019). *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie.* Bussum: uitgeverij Coutinho.
13. Lewis, S., Maguire, M., Raynor, P., Vanstone, M., & Vennard, J. (2007). What works in resettlement? Findings from seven pathfinders for short-term prisoners in England and Wales. Criminology and Criminal Justice, 7(1), 33-53. In: Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
14. Wolf, J. (2016). *Krachtwerk, methodisch werken aan participatie en zelfregie.* Bussum: Uitgeverij Coutinho.
15. Visher, C.A. (2013). Incarcerated fathers: Pathways from prison to home. Criminal Justice Policy Review, 24(1), 9-26. In: Hoekstra, M.S., & Bak, R.R., den (2021). *Herstel in detentie*. Cahier 2021-26, WODC.
16. Clancy, A., & Maguire, M. (2017). Prisoners' children and families: Can the walls be 'invisible'? Evaluation of Invisible Walls Wales. Wales: University of South Wales. In: Hoekstra, M.S., & Bak, R.R., den (2021). *Herstel in detentie.* Cahier 2021-26, WODC.
17. Sheerin, A., Ring, M., Sinclair, L., & Marashin, M. (2013). Bridging the gap: Supporting the implementation of family conferencing for inmates and their families. Australasian Journal of Correctional Staff Development, 1-5. In: Hoekstra, M.S., & Bak, R.R., den (2021). *Herstel in detentie*. Cahier 2021-26, WODC.
18. Doekhie, J., Koenraadt, R., & Den Besten, A. (2024). *Van Bajes naar Buiten*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
19. Lewis, S., Maguire, M., Raynor, P., Vanstone, M., & Vennard, J. (2007). What works in resettlement? Findings from seven pathfinders for short-term prisoners in England and Wales. Criminology and Criminal Justice, 7(1), 33-53. In: Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
20. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis/Anderson.
21. Souverein, F., Mulder, E., Van Domburgh, L. et al. (2023). Relational security: conceptualization and operationalization in small-scale, strengths-based, community-embedded youth justice facilities. *Child & Adolesc Psychiatry and Mental Health*, 17, 99. https://doi.org/10.1186/s13034-023-00638-3
22. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis/Anderson.
23. Laws, D.R., & Ward, T. (2011). *Desistance and sexual offending: Alternatives to throwing away the keys.* New York, NY: Guildford Press.
24. Noom, S., & Van den Berg, J.W. (2019). Het Good Lives Model als start van de behandeling van zedendelinquenten. Een praktische toepassing. *Tijdschrift voor seksuologie*, 43(1), 23-30.
25. Noom, S., Van den Berg, J.W., & Breij, M. (2021). Risico-versus herstelgericht werken met delinquenten : duivels dilemma of verrijking van de behandeling? *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 2021, 51(4), 350-357.
26. Pomp, E. (2009). *Het Good Lives Model. Een literatuurstudie.* Expertisecentrum Forensische Psychiatrie.
27. Braet, G. (2008). *Het Risk-Need-Responsivity Model versus het Good Lives Model bij de rehabilitatie van seksuele delinquenten. Een vergelijking tussen Belgische en Canadese behandelingseenheden.* Eindverhandeling Master in de Criminologische Wetenschappen. In: Pomp, 2019.
28. Noom, S., Van den Berg, J.W., & Breij, M. (2021). Risico-versus herstelgericht werken met delinquenten : duivels dilemma of verrijking van de behandeling? *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 2021, 51(4), 350-357.
29. De Vogel, V., & Bosker, J. (2024). Gestructureerd inschatten van risico- en beschermende factoren. In: *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. Bosker, J., & Menger, A. Uitgeverij WSP. (p.135-147).
30. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
31. Langan, P. A., & Levin, D. J. (2002). *Recidivism of prisoners released in 1994*. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.
32. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
33. Langan, P. A., & Levin, D. J. (2002). *Recidivism of prisoners released in 1994*. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.

34. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
35. Berghuis, M. (2018). Reentry Programs for Adult Male Offender Recidivism and Reintegration: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 62(14), 4655 –4676.
36. Duwe, 2014; Grommon et al., 2013; MDOC, 2006. In: Berghuis, M. (2018). Reentry Programs for Adult Male Offender Recidivism and Reintegration: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 62(14), 4655 –4676.
37. Schlager, 2013. In: Berghuis, M. (2018). Reentry Programs for Adult Male Offender Recidivism and Reintegration: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 62(14), 4655 –4676.
38. Geenen, M., Bosker, J., Monnee-van Doormalen, J., & Heij, D. (2020). *Naar een Selectie Ondersteunend Model (SOM) voor gevangeniswezen en reclassering – Tussenrapportage*. Hogeschool Utrecht.
39. Reclassering Nederland (RN). (2017). *Jaarverslag 2017: 'Samen gedetineerden voorbereiden op een goede terugkeer'*. https://www.reclassering.nl/actueel/verhalen/samen-gedetineerden-voorbereiden-op-een-goede-terugkeer.
40. Lewis, S., Maguire, M., Raynor, P., Vanstone, M., & Vennard, J. (2007). What works in resettlement? Findings from seven pathfinders for short-term prisoners in England and Wales. *Criminology and Criminal Justice*, 7(1), 33-53. In: Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
41. https://www.dji.nl/justitiabelen/volwassenen/reintegratie/basisvoorwaarden-re-integratie
42. Berghuis, M.L., Boschman, S., & Weijters, G. (2024). *Monitor nazorg ex-gedetineerden personen. 7e meting*. Den Haag: WODC.
43. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
44. Doekhie, J., Koenraadt, R., & Den Besten, A. (2024). *Van Bajes naar Buiten*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
45. Doekhie, J., Koenraadt, R., & Den Besten, A. (2024). *Van Bajes naar Buiten*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
46. Valenkamp, M., Nieuwsland, S., & Van der Horst, R. (2026). *Huis van Herstel Twente. Rapportage actieonderzoek*. Hogeschool Rotterdam, lectoraat Vakmanschap Forensische zorg.
47. Seiter, R., & Kadela, K. (2003). Prisoner reentry: What works, what does not, and what is promising. *Crime & Delinquency*, 49, 360-388.
48. Berghuis, M. (2018). Reentry Programs for Adult Male Offender Recidivism and Reintegration: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 62(14), 4655 –4676.
49. Wolf, J. (2019). *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie*. Bussum: uitgeverij Coutinho.
50. Sturm, A., & Wewerkinke, D. (2024). Krachtgericht werken. In: *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. Bosker, J., & Menger, A. Uitgeverij WSP. (p.342-353)
51. Sturm, A., & Wewerkinke, D. (2024). Krachtgericht werken. In: *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. Bosker, J., & Menger, A. Uitgeverij WSP. (p.342-353)
52. https://www.movisie.nl/interventie/krachtwerk
53. Wolf, J. & Jonker, I. (2021). *Krachtwerk, Methodisch werken aan participatie en zelfregie. Interventiebeschrijving*. Impuls - Onderzoekscentrum maatschappelijke zorg, Radboudumc Nijmegen.
54. Van der Well, L. (2016). Re-integratie na detentie: zonder vertrouwen, geen groei. *Sancties*, 33, 216-221.
55. Wolf, J., Christians, M., & Vet, R., de (2016). *Handreiking 'Jouw kracht. Exodus biedt perspectief met Krachtwerk'*. Nijmegen: Impuls – Onderzoekscentrum maatschappelijke zorg, Radboudumc.
56. Wolf, J. (2019). *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie*. Bussum: uitgeverij Coutinho.
57. Sturm, A., & Wewerkinke, D. (2024). Krachtgericht werken. In: *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. Bosker, J., & Menger, A. Uitgeverij WSP. (p.342-353)
58. Sturm, A., & Wewerkinke, D. (2024). Krachtgericht werken. In: *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*. Bosker, J., & Menger, A. Uitgeverij WSP. (p.342-353)
59. Huber, M., Knottnerus, J.A., & Green, et al. (2011). *How should we define health?* BMJ, 343(4163), 235-237.
60. Huber, M., Sturm, S., Robbers, S., & Wewerink, D. (2023). Gedwongen kader en krachtgericht begeleiden gaan goed samen. *Sociale Vraagstukken*. https://www.socialevraagstukken.nl/gedwongen-kader-en-krachtgericht-begeleiden-gaan-goed-samen/.
61. Beck, A.T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York, NY: International Universities Press.
62. Sousa, M., Gouveia, C., Cunha, O., & de Castro Rodrigues, A. (2024). The Effectiveness of Schema Therapy in Individuals Who Committed Crimes: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, *25*(5), 3631-3642. https://doi.org/10.1177/15248380241254082 (Original work published 2024)
63. Bernstein, D.P., Keulen-de Vos, M., Clercx, M., de Vogel, V., Kersten, G.C.M., Lancel, M., Jonkers, P.P., Bogaerts, S., Slaats, M., Broers, N.J., Deenen, T.A.M., & Arntz, A. (2023). Schema therapy for violent PD offenders: a randomized clinical trial. *Psychological Medicine,* 53(1), 88-102. doi: 10.1017/S0033291721001161. Epub 2021 Jun 15. PMID: 34127158; PMCID: PMC9874993.
64. DJI (2021). *Infographic Gevangeniswezen*. https://www.dji.nl/over-dji/documenten/publicaties/2020/07/27/infographic-gevangeniswezen.
65. Docherty, J. (2019). *Becoming trauma informed. An Exploration of Women's Perspectives on the Beliefs, Values, Attitudes and Behaviours Required by Prison Staff to Support Delivery of a Trauma Informed Approach*. Dissertation Criminology at the University of Stirling, UK.
66. Cima, M., Smeets, T., & Jelicic, M. (2008). Self-reported trauma, cortisol levels, and aggression in psychopathic and non-psychopathic prison inmates. *Biological Psychology*, 78, 75-86.
67. https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2020/07/17/monitor-nazorg-wodc
68. Berghuis, M.L., Boschman, S., & Weijters, G. (2024). Cahier 2024-13. *Monitor nazorg ex gedetineerde personen – 7e meting*. Den Haag: WODC.

69. Dirkzwager, A.J.E., Nieuwbeerta, P., & Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen: Een literatuurstudie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1), 21-41.
70. Henneken-Hordijk, I., & Van Gemmert, A. A. (2011). Gedetineerd in Nederland 2011: Een survey onder gedetineerden in het Nederlandse gevangeniswezen. Den Haag; Maruschak, L. M., Bronson, J. and Alper, M. (2021) Parents in prison and their minor children: Survey of prison inmates, 2016. In: Venema, S., & Blaauw, E. (2023). An exploration of imprisoned fathers' needs in the Netherlands. *Prison Service Journal*, 264, 11-17.
71. Venema, S. (2024). *Paternal imprisonment, fatherhood, and family relationships*. Academisch Proefschrift: Rijksuniversiteit Groningen.
72. Clancy, A., & Maguire, M. (2017). Prisoners' children and families: Can the walls be 'invisible'? Evaluation of Invisible Walls Wales. Wales: University of South Wales. In: Hoekstra, M.S., & Den Bak, R.R. (2021). *Herstel in detentie*. Cahier 2021-26, WODC.
73. Sheerin, A., Ring, M., Sinclair, L., & Marashin, M. (2013). Bridging the gap: Supporting the implementation of family conferencing for inmates and their families. Australian Journal of Correctional Staff Development, 1-5. In: Hoekstra, M.S., & Den Bak, R.R. (2021). *Herstel in detentie*. Cahier 2021-26, WODC.
74. Visher, C.A. (2013). Incarcerated fathers: Pathways from prison to home. Criminal Justice Policy Review, 24(1), 9-26. In: Hoekstra, M.S., & Den Bak, R.R. (2021). *Herstel in detentie*. Cahier 2021-26, WODC.
75. Venema, S. (2024). *Paternal imprisonment, fatherhood, and family relationships*. Academisch Proefschrift: Rijksuniversiteit Groningen.
76. Henneken-Hordijk, I., & Van Gemmert, A.A. (2011). Gedetineerd in Nederland 2011: Een survey onder gedetineerden in het Nederlandse gevangeniswezen. Den Haag; Maruschak, L. M., Bronson, J. and Alper, M. (2021) Parents in prison and their minor children: Survey of prison inmates, 2016. In: Venema, S., & Blaauw, E. (2023). An exploration of imprisoned fathers' needs in the Netherlands. *Prison Service Journal*, 264, 11-17.
77. Fulham, L., Blais, J., Rugge, T., & Schultheis, E. A. (2023). The effectiveness of restorative justice programs: A meta-analysis of recidivism and other relevant outcomes. *Criminology & Criminal Justice, 0*(0). https://doi.org/10.1177/17488958231215228
78. Stewart, L., Thompson, J., Beaudette, J. N., Buck, M., Laframboise, R., & Petrellis, T. (2018). The Impact of Participation in Victim-Offender Mediation Sessions on Recidivism of Serious Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 62*(12), 3910-3927. https://doi.org/10.1177/0306624X17752274 (Original work published 2018)
79. Berghuis, M.L., Boschman, S., & Weijters, G. (2024). Cahier 2024-13. *Monitor nazorg ex gedetineerde personen – 7e meting*. Den Haag: WODC.
80. Berghuis, M.L., Boschman, S., & Weijters, G. (2024). Cahier 2024-13. *Monitor nazorg ex gedetineerde personen – 7e meting*. Den Haag: WODC.
81. Lenkens, M., Nagelhout, G.E., Schenk, L., Sentse, M., Severiens, S., Engbersen, G., Dijkhoff, L., Van Lenthe, F.J. (2021). 'I (really) know what you mean'. Mechanisms of experiential peer support for young people with criminal behavior: a qualitative study. *Journal of Crime and Justice*, 44(5), 535-552, doi 10.1080/0735648X.2020.1848608.
82. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2024). *Inzet van ervaringsdeskundigheid bij de reclassering, kansen en knelpunten*.
83. Keuzenkamp, S., & Van Hoorn, E. (2022). Wat doen ervaringsdeskundigen er eigenlijk toe? Een literatuurreview over de impact van ervaringsdeskundigen in één-op-één contacten. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 2, 4-22.
84. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2024). *Inzet van ervaringsdeskundigheid bij de reclassering, kansen en knelpunten*.
85. Lenkens, M., Van Lenthe, F. J., Schenk, L., Sentse, M., Severiens, S., Engbersen, G., & Nagelhout, G. E. (2023). Experiential peer support and desistance from crime: a systematic realist literature review. *Psychology, Crime & Law, 30*(10), 1421–1451. https://doi.org/10.1080/1068316X.2023.2203925
86. Nixon, S. (2020). 'Giving back and getting on with my life': Peer mentoring, desistance and recovery of ex-offenders. *Probation Journal*, 67(1), 47-64. doi 10.1177/0264550519900249.
87. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2024). *Inzet van ervaringsdeskundigheid bij de reclassering, kansen en knelpunten*.
88. Beer, C.R.M, de, Nooteboom, L.A., Domburgh, L., van, Vreugd, M., de, Schoones, J.W., & Vermeiren, R.R.J.M. (2022). A systematic review exploring youth peer support for young people with mental health problems. *European Child & Adolescent Psychiatry*, doi.org/10.1007/s00787-022-02120-5.
89. Daniels, D. (2023). Van ervaringsdeskundigen is (een) hoop te leren. Participatie en Herstel 1 – 2023. *GGZ Digitaal*.
90. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
91. Langan, P. A., & Levin, D. J. (2002). Recidivism of prisoners released in 1994. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.
92. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
93. Doekhie, J., Koenraadt, R., & Den Besten, A. (2024). *Van Bajes naar Buiten*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
94. Doekhie, J., Koenraadt, R., & Den Besten, A. (2024). *Van Bajes naar Buiten*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
95. Laub, J.H., & Sampson, R. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69.
96. DJI (2020). *Informatieblad Vereenvoudigd toetsingskader promoveren en degraderen*. Den Haag: DJI, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
97. DJI (2020). *Handleiding toetsingskader promoveren en degraderen*. Den Haag: DJI, Ministerie van Justitie en Veiligheid.
98. https://www.commissievantoezicht.nl/dossiers/promoverenendegraderen/dbt/
99. Souverein, F., Mulder, E., Van Domburgh, L. et al. (2023). Relational security: conceptualization and operationalization in small-scale, strengths-based, community-embedded youth justice facilities. *Child & Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17, 99. https://doi.org/10.1186/s13034-023-00638-3

100. Souverein, F., Mulder, E., Van Domburgh, L. et al. (2023). Relational security: conceptualization and operationalization in small-scale, strengths-based, community-embedded youth justice facilities. *Child & Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17, 99. https://doi.org/10.1186/s13034-023-00638-3
101. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2023). *Toenemende beveiliging in breder perspectief. Advies over beveiliging van gedetineerden in zware beveiligingsregimes*. Februari 2023.
102. Gaes, G.G., & Camp, S.D. (2009). Unintended consequences: Experimental evidence for the criminogenic effect of prison security level placement on post-release recidivism. *Journal of Experimental Criminology*, 2, 139-162.
103. Chen, M.K., & Shapiro, J.M. (2007). Do harsher prison conditions reduce recidivism? A Discontinuity-based approach. *American Law and Economics Review*, 9(1), 1–29. https://doi. org/10.1093/aler/ahm006
104. Palmen, H., Bosma, A., & Van Ginneken, E. (2019). Het leefklimaat in Nederlandse penitentiaire inrichtingen: de Life In Custody–studie. *Proces*, 98(1):20-36. DOI:10.5553/PROCES/016500762019098001003
105. Vogelvang, B.O., De Jong, B.J., & Sondorp, J.E. (2016). Optimale beveiliging van justitiabelen bij penitentiair verblijf en vervoer. Den Haag: Van Montfoort/WODC. In: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2023). *Toenemende beveiliging in breder perspectief. Advies over beveiliging van gedetineerden in zware beveiligingsregimes*. Februari 2023.
106. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2023). *Toenemende beveiliging in breder perspectief. Advies over beveiliging van gedetineerden in zware beveiligingsregimes*. Februari 2023.
107. Souverein, F., Mulder, E., Van Domburgh, L. et al. (2023). Relational security: conceptualization and operationalization in small-scale, strengths-based, community-embedded youth justice facilities. *Child & Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17, 99. https://doi.org/10.1186/s13034-023-00638-3
108. Souverein, F., Mulder, E., Van Domburgh, L. et al. (2023). Relational security: conceptualization and operationalization in small-scale, strengths-based, community-embedded youth justice facilities. *Child & Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17, 99. https://doi.org/10.1186/s13034-023-00638-3
109. Art. 53.7 en 53.8 European Prison Rules 2020. In: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2023). *Toenemende beveiliging in breder perspectief. Advies over beveiliging van gedetineerden in zware beveiligingsregimes*. Februari 2023.
110. Clercx, M. (2023). *Connecting the Dots: Forensic Vigilance as a Core Competency of Forensic Mental Healthcare Professionals*. Academisch Proefschrift: Rooyse Wissel & Radboud University.
111. https://forensischeleerlijn.nl/modules/forensische-scherpte
112. Selznick, P. (1957). Leadership in Administration: A Sociological Interpretation. California: Berkeley. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
113. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
114. wetten.nl - Regeling - Penitentiaire beginselenwet - BWBR0009709 (overheid.nl)
115. Beijersbergen, K.A. (2016). *Ontwikkeling van de Leefklimaat Vragenlijst Penitentiaire Inrichtingen*. Leiden: Universiteit Leiden.
116. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
117. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
118. Liebling, A. & Arnold, H. (2004). Prisons and their Moral Performance. A Study of Values, Quality, and Prison Life. Oxford: University Press. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
119. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
120. Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020*). Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
121. Chamberlain, A.W., Gricius, M., Wallace, D.M., Borjas, D., & Ware, V.M. (2018). Parolee-parole officer rapport. does it impact recidivism? International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 62(11), 3581-3602. In: Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
122. Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
123. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
124. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
125. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
126. Minke, K.L. (2014). Cooking in prison: from crook to cook. *International Journal of Prisoner Health*, 10(4), 228-238. http://dx.doi.org/10.1108/IJPH-09-2013 0044
127. Beyens, K.. & Boone, M. (2013). *'Zeg maar Henk tegen de chef'. Ervaringen met het Belgisch detentieregime in de PI Tilburg*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
128. Van der Laan, A., & Eichelsheim, V. (2013). Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and wellbeing, and behaviour in prison. European Journal of Criminology, 10(4), 424-443. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

129. Van der Laan, A., & Eichelsheim, V. (2013). Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and wellbeing, and behaviour in prison. European Journal of Criminology, 10(4), 424-443. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
130. Molleman, T. & Leeuw, F.L. (2012). The influence of prison staff on inmate condi tions: A multilevel approach to staff and inmate surveys. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 18(2), 217-233.
131. Van der Laan, A., & Eichelsheim, V. (2013). Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and wellbeing, and behaviour in prison. *European Journal of Criminology*, 10(4), 424-443 (p.430).
132. Liebling, A. & Arnold, H. (2004). Prisons and their Moral Performance. A Study of Values, Quality, and Prison Life. Oxford: University Press. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
133. Meijers, J., Harte, J.M., & Scherder, E. (2018). Sla het brein niet in de boeien. *Proces*, 97(1), 18-24. doi 10.5553/PROCES/016500762018097001003.
134. Meijers, J., Harte, J.M., & Scherder, E. (2018). Sla het brein niet in de boeien. *Proces*, 97(1), 18-24. doi 10.5553/PROCES/016500762018097001003.
135. Boeij, K. (2002). Developments in the Netherlands penitentiary system. Corrections Today, 64(1), 50-53. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
136. Henneken-Hordijk, I. & Van Gemmert, A.A. (2012). Gedetineerd in Nederland 2011. Een survey onder gedetineerden in het Nederlandse gevangeniswezen. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
137. Van Eijk, R., & Van Voorst, A. (red.) (2026). *Geestelijke verzorging bij justitie. Context, uitgangspunten en praktijk van het justitiepastoraat*. Eburon.
138. Wartna, B.S.J., Alberda, D.L. & Verwey, S. (2013). Wat werkt in Nederland en Wat niet. Een meta-analyse van recidive-onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies. WODC, Onderzoek en Beleid, Den Haag: Boom Lemma uitgevers. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
139. Wereldgezondheidsorganisatie (2013). Nutrition, www.euro.who.int./en/health-topics/health-determinants/prison-and health/activities/nutrition. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
140. Minke, K.L. (2014). Cooking in prison: from crook to cook. International Journal of Prisoner Health, 10(4), 228-238. http://dx.doi.org/10.1108/IJPH-09-2013-0044. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
141. Beyens, K. & Boone, M. (2013). 'Zeg maar Henk tegen de chef '. Ervaringen met het Belgisch detentieregime in de PI Tilburg. Den Haag: Boom Lemma uitgevers. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
142. Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
143. Meek, R. & Lewis, G. (2014). The impact of a sports initiative for young men in prison: Staff and participant perspectives. Journal of Sport and Social Issues, 38(2) 95-123. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
144. Molleman, T. (2014). *Zelfredzame gedetineerden. Mogelijkheden binnen de muren*. Den Haag: WODC, Cahier 2014-2018.
145. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
146. Pasma, A.J., Van Ginneken, E.F.J.C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Do Prisoners With Reintegration Needs Receive Relevant Professional Assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269.
147. Geenen, M., Bosker, J., Monnee-van Doormalen, J., & Heij, D. (2020). *Naar een Selectie Ondersteunend Model (SOM) voor gevangeniswezen en reclassering – Tussenrapportage*. Hogeschool Utrecht.
148. Reclassering Nederland (RN). (2017). *Jaarverslag 2017: 'Samen gedetineerden voorbereiden op een goede terugkeer'*. https://www.reclassering.nl/actueel/verhalen/samen-gedetineerden-voorbereiden-op-een-goede-terugkeer.
149. Lewis, S., Maguire, M., Raynor, P., Vanstone, M., & Vennard, J. (2007). What works in resettlement? Findings from seven pathfinders for short-term prisoners in England and Wales. Criminology and Criminal Justice, 7(1), 33-53. In: Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
150. Braga, A.A., Piehl, A.M., & Hureau, D. (2009). Controlling violent offends released to the community. An evaluation of the boston reentry initiative. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 46(4), 411-436.
151. Berghuis, M. (2018). Reentry Programs for Adult Male Offender Recidivism and Reintegration: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 62(14), 4655 –4676.
152. James, C., Stams, G J J M, Asscher, J.J., De Roo, A.K., & Van der Laan, P.H. (2013). Aftercare programs for reducing recidivism among juvenile and young adult offenders. A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 33(2), 263-274. In: Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaat, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
153. Braga, A.A., Piehl, A.M., & Hureau, D. (2009). Controlling violent offends released to the community. An evaluation of the boston reentry initiative. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 46(4), 411-436.
154. Bonta, J., & Andrews, D.A. (2017). *The Psychology of Criminal Conduct*. (6th ed.) New York: Routledge.
155. Andrews, D.A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis.
156. DJI (2021). Infographic Gevangeniswezen. https://www.dji.nl/over-dji/documenten/publicaties/2020/07/27/infographic-gevangeniswezen.

157. Docherty, J. (2019). *Becoming trauma informed. An Exploration of Women's Perspectives on the Beliefs, Values, Attitudes and Behaviours Required by Prison Staff to Support Delivery of a Trauma Informed Approach*. Dissertation Criminology at the University of Stirling, UK.

158. Cima, M., Smeets, T., & Jelicic, M. (2008). Self-reported trauma, cortisol levels, and aggression in psychopathic and non-psychopathic prison inmates. *Biological Psychology*, 78, 75-86.

159. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis/Anderson.

160. Van Ginneken, E.F.J.C., & Palmen, H. (2022). Is There a Relationship Between Prison Conditions and Recidivism? *Justice Quarterly*, DOI: 10.1080/07418825.2022.2040576

161. Johnsen, B., Granheim, P.C. & Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. European Journal of Criminology, 8(6), 515-529. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

162. Johnsen, B. & Granheim, P.C. (2012). Prison size and quality of life in Norwegian closed prisons in late modernity. In T. Ugelvik & J. Dullum (Eds.). Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice. London, New York: Routledge, 199-215. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

163. Madoc-Jones, I., Williams, E., Hughes, C., & Turley, J., (2016). Prison building 'Does size still matter?': A Re-Assessment. *Prison Service Journal*, 227, pp.4-10. Available at: https://www.crimeandjustice.org.uk/publications/psj/prison-service-journal-227

164. Beijersbergen, K.A., Dirkzwager, A., Van der Laan, P., & Nieuwbeerta, P. (2012). Zoeken naar de juiste bouwstenen. Het gevangenisontwerp en de detentiebeleving van gedetineerden. *Tijdschrift voor Criminologie*, 54(3), 211-231.

165. Wener, R. (2012). The Environmental Psychology of Prisons and Jails. Creating Human Spaces in Secure Setting. Cambridge: Cambridge University Press. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

166. Kuin, M., Van den Berg, B., Bastiaansen, C., & Raaijmakers, N. (2024). Evaluatie pilot kleinschalige detentievoorziening Middelburg. Regioplan Beleidsonderzoek / WODC.

167. Johnsen, B., Granheim, P.C. & Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. European Journal of Criminology, 8(6), 515-529. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

168. Johnsen, B. & Granheim, P.C. (2012). Prison size and quality of life in Norwegian closed prisons in late modernity. In T. Ugelvik & J. Dullum (Eds.). Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice. London, New York: Routledge, 199-215. In: Boone, M., Althoff, M., Koenraadt, F. & Timp, I. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

169. Valenkamp, M., Nieuwsland, S., & Van der Horst, R. (2026). *Huis van Herstel Twente. Rapportage actieonderzoek*. Hogeschool Rotterdam, lectoraat Vakmanschap Forensische zorg.

170. Wampold, B.E., Mondin, W.G., Moody, M., Stich, F., Benson, KI, & Ahn, H. (1997). A Meta-Analysis of Outcome Studies Comparing Bona Fide Psychotherapies: Empirically, all must have prices. *Psychological Bulletin*, 122(3), 203-2025.

171. Duncan, B., & Miller, S. (2000). *The Heroic Client*. Jossy-Bas.

172. Geenen, J., Kaddouri-Tedescik, D. (2023). Balanceren tussen veiligheid en zorg. Drie visies van penitentiair inrichtingswerkers over hybride werken. *Proces*, 102(2), 126-143.

173. https://www.zorgvoorbeter.nl/thema-s/communiceren-in-de-zorg/reflecteren-en-leren/reflectie-stimuleren

174. https://kfz.nl/implementeren/implementatienetwerken/opzetten-van-reflectiebijeenkomsten-in-de-begeleid-wonen-en-maatschappelijke-opvang